

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor: Soňa Černohorská

Název práce v češtině: António de Andrade a jeho činnost v Tibetu

Název práce v angličtině: António de Andrade and his activity in Tibet

Rok podání práce: 2011

Vedoucí práce: PhDr. Simona Binková, CSc.

Konzultant: Mgr. Daniel Berounský, Ph.D.

Ráda bych zde poděkovala vedoucí bakalářské práce PhDr. Simoně Binkové, CSc. a konzultantovi Mgr. Danielovi Berounskému, Ph.D. za jejich cenné rady a čas, který mi věnovali při řešení transdisciplinárního tématu této práce. V neposlední řadě také děkuji všem, kteří mi pomohli s jazykovou korekturou a grafickou úpravou.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29. 7. 2011

podpis

Anotace

Klíčová slova: Tovarýšstvo Ježíšovo, misijní činnost, střední Asie, Portugalská Indie, zeměpisné objevy, dějiny objevování Tibetu Evropany, západní Tibet, tibetský buddhismus

Tato práce si klade za cíl představit osobnost portugalského jezuita Antónia de Andrade a jeho cestu do Tibetu, kam jako první Evropan vstoupil přes Himálaj a založil tam v 17.století první misijní stanici. Mojí snahou je nastínit pohled tehdejšího křesťanského světa na orientální kultury i důvody, které jezuitské misionáře vedly k podnikání tak dalekých a nebezpečných cest. Z Andradeho odkazu se dochovalo několik dopisů, jejichž obsahu se dopodrobna věnuji. Obsahují popis výpravy do Tibetu, průběh misijní činnosti v Tibetu a popis tibetských reálií. V závěru provedu rekapitulaci toho, jakých Andrade dosáhl výsledků a v čem spočívá jeho objevitelská role.

Abstract

Keywords: Society of Jesus, missionary work, jesuit travellers in Central Asia, Portuguese India, geographical discoveries, history of European exploration in Tibet, western Tibet, tibetan buddhism

The aim of this thesis is to introduce the personality of the portuguese jesuit António de Andrade and his journey to Tibet, where he entered as the first European across the Himalayas and where in the 17th century established the first missionary station. My aim is to outline the perspective from which the christian world of that time was looking at oriental cultures as well as the reasons that led jesuit missionaries to undertake such long and dangerous journeys. Several letters from his legacy have been preserved and I will study their contents in detail. They include a description of Andrade's voyage to Tibet, the course of missionary activities in Tibet and a description of Tibetan realia. To conclude, I will sum up the results achieved by Andrade and review his role as an explorer.

OBSAH:

1	Úvod.....	str. 6
2	Počátky poznávání střední Asie.....	str. 9
2.1	Misionáři a mořeplavci.....	str. 9
2.2	Tajemný Kataj.....	str. 10
2.3	Bento de Góis.....	str. 12
2.4	Otázka prvenství.....	str. 14
3	António de Andrade.....	str. 16
3.1	Životopis.....	str. 16
3.2	Ve službách portugalské diplomacie.....	str. 17
3.3	Záhadné okolnosti smrti.....	str. 18
4	Dopisy.....	str. 20
5	Cesta do Tibetu.....	str. 22
6	Misie v Caparangu.....	str. 27
6.1	Osudy první misijní stanice v Tibetu.....	str. 27
6.2	Důležitost jazyka.....	str. 31
6.3	Setkání dvou kultur.....	str. 31
7	António de Andrade v krásné literatuře a ve výtvarném umění..	str. 35
8	Závěr.....	str. 36
9	Chronologický přehled událostí.....	str. 37
10	Résumé.....	str. 39
10.1	Résumé v češtině.....	str. 39
10.2	Summary in English.....	str. 41
11	Seznam literatury.....	str. 43

„P. António de Andrade
era religioso de muita virtude,
e tão estimado dos Padres
e Irmãos da Índia,
que o nomeavam por santo!“.¹

1. Úvod

Luís de Albuquerque ve své publikaci, oslavující pětisté výročí portugalských objevů,² Antóniovi de Andrademu přisuzuje rozmanité přívlastky, od *teimoso jesuíta*³ až po *o nosso héroi*, který titul se v kapitole o jezuitském misionáři objevuje hned dvakrát.⁴ A není divu. Stejně rozmanité jako použité přívlastky jsou i názory na to, jaký měl tento jezuitský misionář z historické perspektivy přínos. Oslavován, zapomenut, znovuobjeven, kritizován a znovu oslavován – to je krátký popis trajektorie jeho odkazu.

Cílem této práce je ve stručnosti představit osobnost Antónia de Andradeho, který jako první Evropan přešel přes Himálaj, podnikl dvě úspěšné cesty do Tibetu a založil tam první jezuitskou misii. K tomu mi dopomůže několik jeho dochovaných dopisů, které napsal v první třetině 17. století. Stěžejním dílem, se kterým jsem pracovala, je historická studie F. M. Estevese Pereiry z roku 1921.⁵ Pro snadnější identifikaci jsem se držela číslování dopisů tak, jak je ustanovil tento autor. První dopis⁶ je datován 8. listopadu 1624, druhý dopis⁷ je datován 15. srpna 1626 a třetím dopisem rozumějme ten, který u Pereiry najdeme jako přílohu.⁸ Z Andradeho další korespondence se dochovalo ještě několik dalších dopisů, avšak hlavním předmětem bádání jsou tři výše jmenované. Rozboru pramenů se podrobněji věnuji v kapitole 4.

Děl sekundární literatury je, zejména v Portugalsku, mnoho, proto pro úvod jmenuji

---

1 „P. António de Andrade byl duchovním velké ctnosti a Otcové a bratři v Indii si jej tak vážili, že mu říkali svatý.“ Z dopisu indického místokrále portugalskému králi ze dne 28. 2.1627.

Zdroj: F. M. Esteves Pereira: *O descobrimento do Tibet pelo P. Antonio de Andrade, da companhia de Jesus, em 1624, narrado em duas cartas do mesmo religioso*. Coimbra: Imprensa da Universidade, 1921, s. 14.

2 L. de Albuquerque: *Navegadores, Viajantes e Aventureiros Portugueses, Séculos XV e XVI, Vol 2*. Lisboa: Caminho, 1987.

Pětisetleté výročí se snad váže k datu 1487, kdy se Bartolomeu Dias vydal na námořní výpravu, aby objevil námořní cestu do Indie.

3 „tvrdohlavý jezuita“ - Albuquerque: *Navegadores, ...*, s. 199.

4 „náš hrdina“ - Albuquerque: *Navegadores, ...*, s. 194 a 200.

5 Viz pozn. 1.

6 Kapitola „Texto da Carta primeira“ – s. 45 - 74.

7 Kapitola „Texto da Carta segunda“ – str.75 - 120.

8 Příloha „Carta do P. António de Andrade ao P. Provincial de Goa“ – s. 123 - 126.

pouze ty, ze kterých jsem nejvíce čerpala. Geografickými aspekty Andradeho cesty se podrobně zabývá zejména holandský historik a také jezuita Cornelius Wessels. Jeho nejznámějším dílem je studie *Early Jesuit Travellers in Central Asia*, která poprvé vyšla v roce 1924.⁹ Dvě kapitoly o Andradem, které kniha obsahuje, jsou přepracovanou verzí toho, co již předtím vyšlo v holandštině a poté v portugalském překladu.¹⁰ O Andradem píše rovněž Luís de Albuquerque, jedna z největších autorit zabývajících se portugalskými objevy. Do seznamu literatury jsem zařadila hned dvě jeho publikace, již zmíněnou *Navegadores, Viajantes e Aventureiros Portugueses* a *Notícias da China e do Tibet*.¹¹ Neves Águas zařadil Andradeho dopisy do knihy *Viagens na Asia Central em Demanda do Cataio* společně s odkazem Benta de Góise, kterému i já věnuji samostatnou podkapitulu.¹² Specifickými aspekty Andradeho osobnosti se ve své práci zabývá Fernando Castelo Branco.¹³ Podrobnosti o Andradeho smrti jsem čerpala zejména z německého vydání díla Mathiase Tannera¹⁴ o jezuitských mučednících a z díla *Imagem da virtude em o noviciado da Companhia de Jesus* P. Antónia Franka.¹⁵

Nejprve nastíním, jak se postupně měnil pohled odborníků na písemný odkaz Andradeho a dalších misionářů. Poté se budu zabývat historickými souvislostmi, které předcházely Andradeho cestě. Zmíním jména dalších cestovatelů, kteří se věnovali poznávání střední Asie. Dále se budu věnovat Andradeho životopisu, jeho církevní a diplomatické kariéře a záhadné smrti. Samostatné kapitoly věnuji cestě do Tibetu, průběhu misijní činnosti v Tibetu a Andradeho popisu tibetských reálií. Zvláštní důraz je samozřejmě kladen na tibetský

---

9 Já jsem čerpala z druhého vydání - C. Wessels. *Early jesuit travellers in Central Asia*. Vyd. 2. New Delhi: Asian Educational Services, 1992.

Seznam rukopisů z archivu Tovaryšstva Ježíšova, ze kterých Wessels čerpal informace pro svůj výzkum, je uveden na stranách 92 - 93.

10 C. Wessels. *António de Andrade, S.J., viajante no Himalaia e no Tibete (1624 - 1630)*. Lisboa: Sociedade de Geographia de Lisboa, 1914. Vyšlo jako separát časopisu „Estudos“, Revista de Ciência das Religiões e de Literatura, r. XLIV, část 77. Jedná se o překlad holandského originálu (přel. A. R. Gonçalves Viana).

11 L. de Albuquerque. *Notícias da China e do Tibete*. Lisboa: Publicações Alfa, 1989.

Obsahuje *O Descobrimento do Tibet* v jednom svazku s ještě staršími dopisy Portugalců z Číny. Text do moderní portugalštiny převedla Maria de Graça a doslovem opatřil Luís de Albuquerque.

12 N. Águas. *Viagens na Asia Central em Demanda do Cataio. Bento de Goes e António de Andrade*. Lisboa: Europa-América, 1988. Na stranách 125 - 127 je zpracována podrobná bibliografie týkající se Andradeho dopisů a příslušné sekundární literatury.

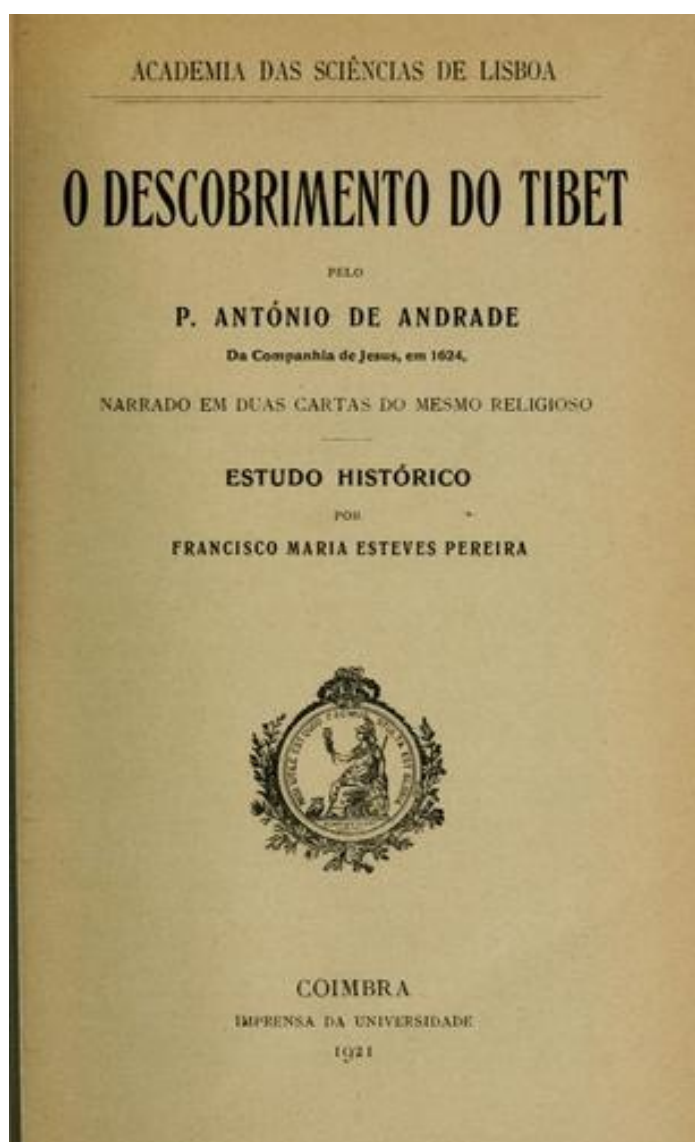
13 F. Castelo Branco. *Aspectos da Vida e da Obra do Explorador do Tibete Padre António de Andrade*. Lisboa: Instituto de Investigação Científica Tropical, Centro de Estudos de História e Cartografia Antiga, 1985. Vyšlo jako separát Actas II, Seminário Internacional de História Indo-Portuguesa, s. 503 - 511.

14 M. Tanner, S.J.. *Die Gesellschaft Jesu biss zur Vergiessung ihres Blutes wider den Goetzendienst, Unglauben und Laster*. Prag, 1683. Latinsky vyšlo jako *Societas Jesu Usque ad Sanguinem pro Deo, et Fide Christiana Militans* rovněž v Praze v roce 1675.

15 P. A. Franco, S.J.. *Imagem da virtude em o noviciado da Companhia de Jesus, na corte de Lisboa em que se contem a fundação da caça & os religiosos da virtude, que em Lisboa forão noviços.../pello P. Antonio Franco da Companhia de Jesu noviço, que foy na mesma caça*. Coimbra: no real Collegio das Artes da Companhia de Jesu, 1717. Čerpala jsem z el. verze volně přístupné na internetu – viz seznam literatury. Existuje ještě několik dalších vydání.

buddhismus , který Andrade neustále srovnává s křesťanstvím. V závěru se pokusím zhodnotit, jaké měla jeho práce výsledky a v čem spočívala jeho objevitelská role.

Není mi známo, že by se tímto tématem někdo detailně zabýval v českém jazyce. Proto pevně doufám, že tento první pokus o syntézu vybraných cizojazyčných materiálů bude přínosem, zvláště pak pro zájemce o podobnou tematiku, kteří nemluví portugalsky.

Obr. 1. Titulní strana Pereirova vydání *O descobrimento do Tibet*, 1921.

2. Počátky poznávání střední Asie

2.1 Misionáři a mořeplavci

Členové jezuitského řádu jsou známi především svým přínosem pro vzdělávací systém, rozsáhlými knihovnami a vědeckou činností. Jako horliví šířitelé víry mnoho cestovali. Obzvláště od poloviny 17. století až do zrušení řádu v roce 1773 byli roztroušeni po celém světě.

Jako cestovatelé se vyznamenali zejména Portugalci a Italové. Ze svých cest do Brazílie a Asie zanechali hodnotné dokumenty, které mají velkou cenu z hlediska zeměpisných dat a kulturních reálií. A to i přesto, že Otcové kladli důraz na náboženské hledisko svých aktivit a jediným účelem jejich výprav bylo kristianizovat obyvatelstvo cílové země. Ve svých relacích se často odchýlili od tématu a věnovali se například detailnímu popisu místní flóry nebo stravovacích návyků. Moment konfrontace s naprosto odlišnou kulturou provokoval údiv a potřebu nové zážitky zdokumentovat, vyrovnat a podělit se s nimi. Leckdy je a byl tento pohled krajně europocentrický, jak později doložím.

Pereira¹⁶ v úvodu k vydání Andradeho dopisů komentuje, jakým způsobem se Portugalci zvěčnili a nebojí se stavět misionáře na úroveň mořeplavců. Zatímco odvážní mořeplavci brázdili oceány a objevovali nové námořní cesty a kontinenty, misionáři podstupovali stejně záslužné dobrodružství suchou nohou na pevnině. I oni museli překonávat neprozkoumané kontinenty, potýkat se s rozmanitými klimatickými podmínkami a divokými a nedůvěřivými obyvateli. Srovnejme dnešní podmínky globálního cestování a uvědomme si, že misionáři jeli bez map, bez vhodného oblečení či vybavení a že častokrát absolvovali dlouhé úseky pěšky a naprosto nepřipraveni. Stejně jako v případě námořníků při tom mnozí zaplatili životem a ti, kteří přežili, se často vraceli plni podivuhodných zážitků na hranici věrohodnosti, takže jejich vyprávění byla považována za mystifikaci.

Myšlenka, že cestovatelé, kteří postupovali do Orientu po souši, nejsou o nic menší hrdinové, než historií opěvovaní mořeplavci, se objevuje i u dalších historiků. Například ji vyjádřil historik Veríssimo Serrão, který Andradeho zmiňuje ve čtvrtém svazku svých *Dějiny Portugalska*.¹⁷ Zvláště od počátku 20. století začaly být podobné odkazy systematictěji zkoumány a začal být vyzdvihován jejich význam. Tento zájem je vidět i na příkladu reedici

---

16 Pereira, s. 5 - 6.

17 J.V. Serrão: *História de Portugal, Volume IV, Governo dos Reis Espanhóis (1580 - 1640)*. Lisboa: Editorial Verbo, 1979.

dopisů Antónia de Andradeho. Od 19. století se rychle rozvíjela orientální studia včetně jejich geografické části. Nové poznatky, zejména z oblasti kartografie, překonaly středověká vyprávění a byly také mnohem častěji odborníky diskutovány. Následkem toho začalo okolo Andradeho zpráv kolovat několik chybných informací, které se v dokumentech opakovaly, a objevovaly se i názory, že Andradeho vyprávění je přinejmenším nevěrohodné, nebo že jde částečně snad i o podvrh. Tyto omyly napravit až Wessels, který obhajuje Andradeho přínos.

Nověji se Andradeho jméno objevuje v mnoha dalších portugalsky psaných publikacích, zmiňujících nebo studujících jeho odkaz (viz úvod). Neves Águas považuje objevy odvážných misionářů za nedocenené. Upozorňuje na fakt, že jejich písemné zprávy jsou známé pouze úzkému okruhu znalců a že odborníci, kteří se tématem zabývají do hloubky, jsou většinou cizinci.

Castelo Branco navazuje na svou účast na Mezinárodním kongresu o dějinách objevů, v jehož aktech v sekci „Zámořská expanze“ byl zařazen jeho článek o Antóniově de Andradem jako prvním misionáři v Tibetu.¹⁸ V jeho *Aspektech* je vyjádřena naděje, že biografie P. Antónia de Andradeho bude nadále zkoumána a v budoucnu znovu vědecky sepsána.

2.2 Tajemný Kataj

Pereira píše, že nejstarší evropské zprávy o Tibetu se dochovaly v souvislosti se získáváním pižma,¹⁹ a věnuje tomu celou podkapitulu. Úplně nejstarší zpráva pochází prý z pera svatého Jeronýma ze 4. století našeho letopočtu.

Od 12. do 17. století Evropou kolovaly mýty o křesťanských královstvích v Orientu. Byly živeny vyprávěním různých osob, které v té době cestovaly, od kupců, přes vojáky až po misionáře. Legenda nabyla konkrétní podoby v postavě kněze Jana, který byl údajně králem jakéhosi křesťanského ráje na zemi. Águas píše, že poplatníky onoho krále bylo sedmdesát dva dalších králů a jeho království se těšilo míru. Knězi Janovi byl dokonce připisován i dopis určený papeži Alexandrovi III. a dvěma evropským panovníkům, jehož opisy kolovaly v několika jazycích. Vysvětluje v něm, mimo jiné, že ze skromnosti si ponechal pouze titul *presbítero* (presbyter), který byl dále zkrácen jen na *preste*.²⁰ Nikdo nevěděl, kde jeho království leží, ale středověká logika jej zasadila na konec světa, představovaný

---

18 F. Castelo Branco. A fama da santidade do primeiro missionário do Tibete. In: *Congresso Internacional de História dos Descobrimentos – Actas*, Lisboa 1961, vol.V, parte II.

19 Pt. *almiscar*, tib. *latsé* (Wylie: *gla rtsi*). Vonná látka, která se získává ze žlázy malého přežvýkavce (lat. *Moschus moschiferus*, česky kabar pižmový).

20 Águas, s. 13.

neprozkoumaným Východem.

Bylo v zájmu všech křesťanů navázat s tímto královstvím spojenectví a usnadnit tak globální boj proti pohanství. Od dob benátského kupce Marka Pola (1254?-1324)²¹ se již pro bájně království ustálil název Kataj, podle jednoho z kmenů obývajících území Číny. Marco Polo cestoval po Asii v letech 1271 - 92,²² ale jeho zprávy o Tibetu jsou zprostředkované – získal je od dalších kupců, kteří se zdržovali na dvoře Kublaj-chána.

Současníkem Marka Pola, který se na svou dalekou pouť vydal rovněž z Benátek, byl i františkánský řeholník Odorik z Pordenone (mezi 1265/1286–1331), česky znám jako bratr Oldřich z Furlánska. Byl synem jednoho z vojáků českého krále Přemysla Otakara II. a někteří z vědců se proto domnívají, že měl českou krev.²³ Jako misionář cestoval po centrální Asii v letech 1325 - 30²⁴ společně s irským mnichem Jakubem. Prošel Arménií, mongolskou částí Ruska a dostal se až do slavné země Kathaia, tedy Číny. Z Pekingu, kde se zdržel tři roky, poté zamířil západně, kde měla ležet země kněze Jana. Jaké bylo však jeho zklamání, když do ní přišel, můžeme vyčíst z následujících řádků: „...a po padesáti dnech jsem přišel do země kněze Jana, o které ani setina není pravda z toho, co se o ní za jisté tvrdí. Její hlavní město se nazývá Chosan, ale ačkoliv to jest hlavní město, přece jen Bicenza by byla uznána jako lepší.“²⁵ Popis jeho cesty končí v království *Riboth*,²⁶ které bylo identifikováno s Tibetem. Popisuje, že je to bohatý kraj patřící pod vládu Velkého chána. Zvyk nezabíjet cítící bytosti, vyplývající z buddhistické doktríny popisuje takto: „V tomto městě nikdo se neodvážá prolít krev člověka ani zvířete; a to z úcty k jedné modle, která jest tam ctěna a vzývána.“ Zmiňuje i Lhasu jako sídelní město „papeže všech modloslužebníků“²⁷ (v této době byla mongolskými vládci svěřena moc do rukou hierarchů tibetské školy sakjapa). Jestli ve Lhasě osobně byl nebo toto pečlivě zaznamenal pouze z vyprávění místních, se už asi nikdy nedozvíme. Poměrně unikátní je záznam procesu tibetského pohřbívání²⁸, jde pravděpodobně o první záznam tohoto typu v evropské literatuře. Na tibetské náboženské a kulturní zvyky se Odorik z Pordenone dívá

---

21 Jeho proslulý cestopis vznikl okolo roku 1298 a byl přeložen do několika jazyků ještě před autorovou smrtí. Do češtiny je kniha překládána již od 14. století.

22 J.Kolmaš. *Tibet: Dějiny a duchovní kultura*. Praha: Argo, 2004, s. 63.

23 Odorik z Pordenone. *Z Benátek do Pekingu a zpět. Setkávání na cestách Starého světa ve 13.-14.století*. Praha: Filosofía, 2008, s. 10.

24 Kolmaš, s. 63.

25 Oldřich, Čech z Pordenone. *Cesta do říše Velkého chána (1316 - 1330): popis východních krajů světa*. Praha: Kvasnička & Hampl, 1998, s. 83.

V poznámce na s. 115 je uvedeno, že Chosan je dnešní Tathung.

26 Tento název uvádí Pereira a cituje francouzské vydání z r. 1891. V českém překladu *Cesta do říše Velkého chána* je použito *Tybet*.

27 Oldřich, Čech z Pordenone. *Cesta do říše ...*, s. 84.

28 Tzv. „roztrošení ptákům“, tib. *džator* (Wylie: *bja-gtor*). Někdy též nazýváno nebeský pohřeb.

značně kriticky, stejně jako později Andrade: „A mnohé jiné věci nezvyklé a nepěkné ve zvyku mají.“²⁹ Jeho cestopis měl také úplně stejný osud jako dopisy Andradeho a mnoho jiných cestopisů sepsaných misionáři³⁰. Byl po nějakou dobu považován za smyšlený, a teprve později rehabilitován na základě nových poznatků z oblasti historie, geografie a etnografie. Po své smrti byl Odorik z Pordenone blahorečen.

Legenda o Kataji byla po staletí pravidelně přiživována novými objevy, zprávami a cestopisy. Každá nová zpráva však vnesla do záležitosti stejně světla jako pochybností. Významným příspěvkem k nedorozumnění a směšování byl také vizuální aspekt některých asijských náboženství, zejména hinduismu a buddhismu. Tváří v tvář výzdobě orientálních chrámů a rituálům, zdánlivě podobným těm křesťanským, bylo velice jednoduché upadnout do omylu. Nevyhnul se tomu ani Vasco da Gama, který se prý pomodlil v hinduistickém chrámu, když poprvé doplul do Indie³¹. V 15. století se podařilo najít izolované křesťanské království ve východní Africe. To přineslo nové dohady o tom, zda je bájný Kataj skutečně v Číně.

Do dálek se vypravovali stále noví vyslanci a dobrodruzi, dychtiví přinést Evropě o Kataji nějakou definitivní zprávu, mnozí z nich portugalské národnosti. Obzvláště příznivé podmínky pro objevy nastaly pro Portugalce za éry jejich námořní expanze, během které si vybudovali základní opěrné body v celém jihoasijském prostoru. A nejednalo se jen o obchodní základny. V roce 1540³² byla bulou papeže Pavla III. uznána velice významná instituce, církevní řád Tovaryšstva Ježíšova. Jezuité byli vysíláni na misijní činnost i do budovaného portugalského impéria v Asii. První větší úspěchy slavili v Macau a v Mughalské říši. V Macau se stal úspěšným šifitelem křesťanství italský jezuita P. Matteo Ricci. Pro nás je důležité to, že hájil identifikaci Kataje s Čínou. Později také skutečně našel sektu nestoriánů³³ v Su-čou.

2.3 Bento de Góis³⁴

Jedním z nejvýznamnějších impérií v tehdejším Orientu byla Mughalská říše. Misie na jejím území, která byla jedním z největších portugalských úspěchů na asijském kontinentu,

---

29 Oldřich, Čech z Pordenone: *Cesta do říše ...*, s. 85.

30 Například cestopis dvou francouzských lazaristů Evariste-Régis Huca a Josepha Gabeta, kteří Tibet navštívili v 19. století. Viz J. Rozehnalová: První misionáři v Tibetu. *Tibetské listy*, zima 2003, č. 22. [online]. [cit. 2011-07-11]. Dostupné na: <<http://www.tibinfo.cz/clanek.php?id=444>>.

31 Águas, s. 60.

32 Águas, s. 16.

33 Dle Águase křesťanští heretici - s. 21.

34 (1562 - 1607)

prošla několika fázemi rozvoje. Proběhlo i několik zmařených pokusů o konverzi mughalského, křesťanství nakloněného, vládce Akbara. Do posledního z těchto pokusů byl zapojen i bratr Bento de Góis.

Dá se říci, že činy tohoto azorského rodáka ho v jistém smyslu kvalifikují jako Andradeho přímého předchůdce³⁵. Albuquerque ho považuje za jednoho z nejmimořádnějších portugalských cestovatelů po kontinentální Asii. I když jeho životní příběh připomíná spíše život dobrodruha Fernãa Mendese Pinta než seriózní dráhu misionáře, přece měl s Andradem mnoho společného. Především to byl diplomatický takt, osobní charisma a schopnost poradit si s jazykovou bariérou. Těchto kvalit si brzy povšimli i Góisovi nadřízení. V případě Andradeho byla kromě uvedených vlastností potřeba ještě velká dávka asertivity, neboť na svých misijních úkolech často pracoval na základě vlastní iniciativy, bez oficiálního povolení. Bento de Góis vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova hned dvakrát. Albuquerque se přiklání k názoru, že jako bývalý voják, zvyklý na život poněkud uvolněných mravů, se nedokázal přizpůsobit jezuitské řeholi hned napoprvé.

Portugalští jezuité se i přes svědectví Mattea Ricciho stále nechtěli vzdát domněnky, že Kataj může ležet i jinde než v Číně. Umisťovali jej do nehostinných krajů daleko za hradbou Himálaje, někam mezi Čínu a Tatarskou říší. Stala se z toho politická záležitost. Než by nechali Angličany nebo Holanďany Kataj objevit první, rozhodli se tomu raději zabránit. Filip II. jim v této věci vyjádřil plnou důvěru a zařídil financování expedice.

V roce 1602 byl tedy Góis vyslán hledat legendární Kataj. Jeho expedice měla vést do míst, kde ještě nikdo předtím nehledal, s cílem navázat první kontakty s katajskou říší. Nebyl sice oficiálním velitelem expedice, ale jeho úloha byla naprosto zásadní. Cestoval jako předsunutá hlídka s hrstkou pomocníků převlečen za arménského kupce pod falešným jménem Banda Abdulah.³⁶ Jeho úkolem bylo zjistit co nejvíce informací o oněch nehostinných krajích a varovat ostatní v případě nebezpečí. Jak již bylo naznačeno, pro tento zodpovědný úkol nebyl vybrán náhodou. Jeho schopnost infiltrace a jazyková vybavenost byly neocenitelné. Persky se naučil již v době svého dobrodružného života v perských karavanách. V Mughalské misii se pak stal osobním přítelem a rádcem vládce Akbara, který vybavil expedici potřebnými glejty. Po cestě přestál dvojí přepadení karavany a ještě se mu podařilo zachránit orientální princeznu. Talent diplomata se mu hodil obzvláště při jednání s protikřesťansky naladěnými muslimy.

Aby zjistil, že legendární Kataj neexistuje, respektive že je totožný s Čínou, ušel

---

35 Srov. také data v Chronologické tabulce událostí.

36 „služebník Boží“ - Albuquerque: *Navegadores*, ..., s. 190.

přibližně 3000 kilometrů. Albuquerque³⁷ uvádí, že jeho kroky vedly i přes Tibet. Avšak o tom, že by se tam jakkoli zdržoval, se nezmiňuje. Jediné písemné dědictví, které nám zbylo po tomto neúnavném cestovateli, jsou tři dopisy. Zážitky z expedice byly z dopisů a polozničeného deníku sepsány zásluhou P. Mattea Ricci.³⁸

2.4 Otázka prvenství

Co se týče dohadů o tom, kdo ze západu vstoupil na území Tibetu první, z pramenů vyplývá, že prvním známým Evropanem, který vstoupil na území Tibetu, byl františkán Odorik z Pordenone. Prvním Evropanem, který vstoupil do Tibetu přes Himálaj, tedy mnohem těžší cestou, a který také jako první zanechal o svém pobytu na „střeše světa“ podrobnější písemnou zprávu, byl António de Andrade. Názory na tuto otázku se však různí. Část historiků prvenství Odorika de Pordenone zpochybňují, mezi nimi Albuquerque a Pereira. Čestné prohlášení Odorika z Pordenone nám rozřešit problém také příliš nepomůže: „(...) všechno, co zde hořeji psáno, buď na vlastní oči jsem viděl, nebo od lidí víry hodných slyšel; věrohodnost toho, co jsem sám neviděl, potvrzena jest tím, že v oněch krajích obecně se to vypravuje.“³⁹ Zmínku o tibetském duchovenstvu a některých zvycích zanechal ve svém *Putování* také portugalský dobrodruh Fernão Mendes Pinto (1514 – 1583).⁴⁰ Ten však informace o Tibetu přebíral, stejně jako to naznačuje obecně o svém vyprávění Odorik z Pordenone.

Pereira ve svém *O descobrimento do Tibet* představuje ještě dalšího kandidáta na prvenství, Portugalce jménem Diogo Almeida. Ten v Tibetu údajně přebýval dva roky a své svědectví po příjezdu v roce 1603 odpřisáhl na Svaté Evangelium.⁴¹

V každém případě všechny rané návštěvníky Tibetu později zastínila podrobná zpráva o pobytu ve Lhasu a tibetském buddhismu, kterou po sobě zanechal italský jezuita Ippolito Desideri (1684 - 1733).⁴² Je doložené, že Lhasu před ním již navštívili jiní,⁴³ ale stal se prvním evropským tibetologem a prvním Evropanem schopným plynule ovládat tibetštinu. Naučil se tibetštinu tak dobře, že byl schopen v tomto jazyce napsat několik knih. Možná nám toho mohl sdělit ještě mnohem více, kdyby nebyl po pěti letech úředně povolán zpět do Itálie. V době

37 Albuquerque. *Navegadores, ...*, s. 190.

38 Vyšlo latinsky jako *De Christiana expeditione apud Sinas* v roce 1616.

39 Oldřich, Čech z Pordenone. *Cesta do říše...*, s. 94.

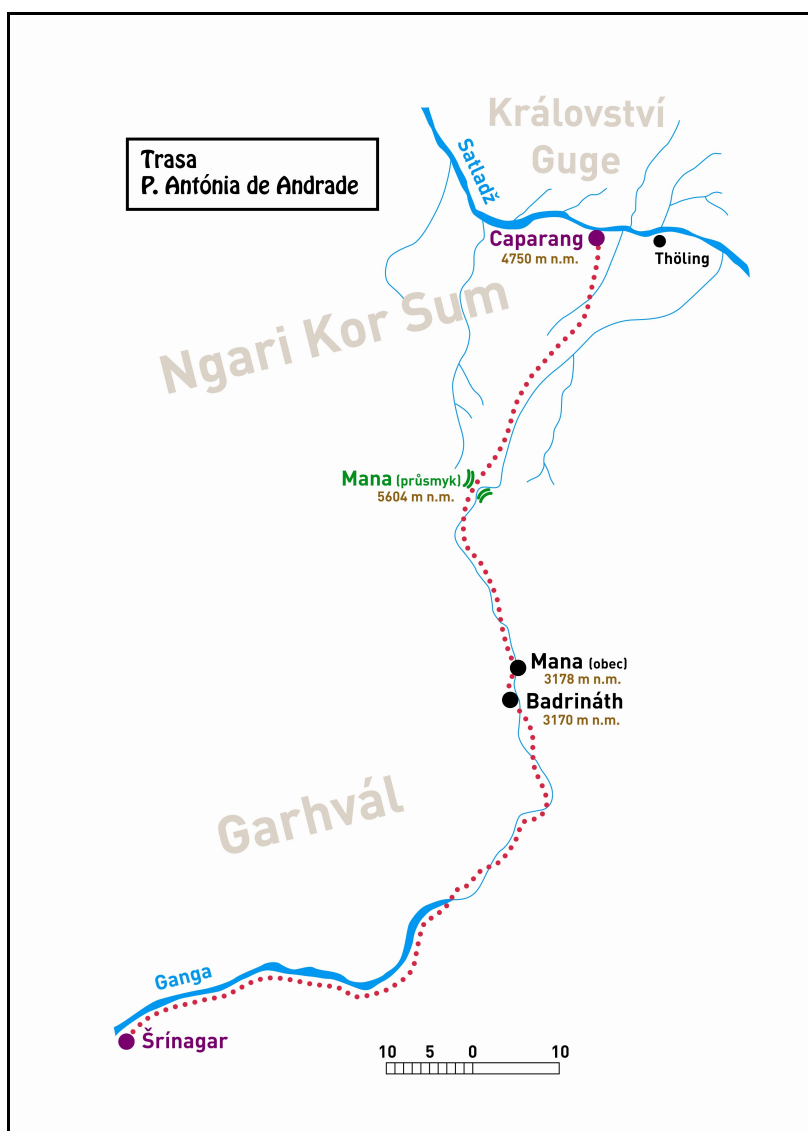
40 Česky vyšlo: F. M. Pinto. *Putování*. In: *Objevné cesty do Afriky a Asie*. Praha: SNKLU, 1966.

41 Pereira, s. 33 - 36.

42 Jeho dílo vyšlo i česky, například: I. Desideri: *Cesta do Tibetu*. Praha: Argo, 2001.

43 Byli to dva jezuitští misionáři, Rakušan Johannes Grueber a Belgičan Albert d'Orville, kteří vkročili do Lhasy v roce 1661. - Kolmaš, s.53.

jeho návratu neprožíval jezuitský řád zrovna nejšťastnější období. O Desideriho výpravě se nesmělo jakkoli diskutovat a vydání jeho spisů bylo na nějakou dobu zakázáno. Je neuvěřitelné, že tak cenný materiál ležel v archivech ještě sto čtyřicet let po autorově smrti.

Obr. 2. Rekonstrukce Andradeho trasy do Tibetu⁴⁴

⁴⁴ S použitím údajů z prací Águase a Pereiry.

3. António de Andrade

3.1 Životopis

Informací o raném životě Antónia de Andradeho není mnoho, ale většinou se u všech autorů shodují. Mnoho vědců se odvolává na biografii sepsanou dalším portugalským jezuitou, otcem Antóniem de Frankem. Ani on však nebyl Andradeho současníkem, narodil se až ve druhé polovině 17. století.

António de Andrade se narodil v Oleiros, malém městečku v okrese Castelo Branco, který je součástí provincie Beira Baixa ve středním Portugalsku. Jako rok narození bývá uváděn 1580.⁴⁵ Bylo to již za tzv. iberské unie pod vládou španělských Habsburků. Jeho otcem byl Bartolomeu Gonçalves a matkou Margarida de Andrade.⁴⁶ Do noviciátu jezuitského řádu vstoupil v Coimbre v prosinci 1596, tedy přibližně v šestnácti letech. Hned následující rok v prosinci byl ale přemístěn do Lisabonské koleje. Tato kolej byla v roce 1597 nově otevřena a naplněna novici částečně z Coimbry, částečně z Évory. Čtyři roky po vstupu do Tovaryšstva Ježíšova, tedy v roce 1600, byl Andrade vyslán do Indie, aby tam dokončil svá studia. Za ideální posláním bylo v tehdejší době považováno vydat se na misijní činnost do Brazílie nebo do Asie, a proto byl odjezd do vzdálených zemí cílem mnoha mladých noviců. Také vidina bájného Kataje byla zdrojem permanentní fascinace pro křesťany celé Evropy. Není tedy překvapivé, že mladému Andrademu, který sotva stačil dokončit přípravná studia, bylo v době odjezdu do Asie pouhých dvacet (počítáme-li rok narození 1580). Během svého krátkého pobytu v portugalských kolejích již zřejmě stačil dostatečně prokázat svou náboženskou horlivost a po duchovní stránce byl považován za připraveného. Loď São Valentim na palubě vezla kromě dvaceti jezuitů určených pro výkon misijní činnosti v Orientu také kapitána Airese de Saldanhu, který jel převzít funkci indického místokrále. Z Lisabonu vyplula koncem dubna a její plavba se obešla bez potíží. Ve svém cíli v Kočínu v jihozápadní Indii zakotvila v průměrném čase potřebném pro obdobnou plavbu, po šesti měsících.

Po příjezdu studoval António de Andrade teologii a filozofii na jezuitské koleji Sv. Pavla v Góji (dnešní Panadží), tehdejším centru Portugalské Indie. Dá se předpokládat, že studium bylo náročné, ale také, že ho dokončil v poměrně krátkém čase. Následující období jeho života je jedním z nejmlhavějších. Wessels uvádí, že po vysvěcení se nějakou dobu

---

⁴⁵ Albuquerque uvádí rok 1581.

⁴⁶ Águas uvádí Margarida de Abreu jako jméno matky. - s. 70.

věnoval misijní činnosti na ostrově Salsette a později se stal rektorem jezuitské koleje Sv. Pavla v Góji.

V roce 1624 byl Andrade jezuita vyslán jako představený do Ágry (na severu dnešní Indie), tehdejšího centra Mughalské říše. Po několika letech strávených v srdci muslimského území byl, zřejmě na základě vynikajících výsledků práce, pověřen funkcí představeného Mughalské misie. Jeho úkolem bylo spravovat všechny misijní stanice na sever od Ágry, včetně horských oblastí, které zahrnovaly i Tibet.⁴⁷ Tuto funkci vykonával po dobu tří let až do počátku své objevitelské cesty.

3.2 Ve službách portugalské diplomacie

Zvláště Castelo Branco vyzdvihuje Andradeho v jeho roli diplomata a diví se, že tak důležitý aspekt jeho působení byl ostatními autory téměř přehlédnut. Po svém návratu z misie mu bylo svěřováno vyjednávání s indickými úřady a často zasahoval do politického a administrativního života Portugalské Indie.⁴⁸ Schopnost dostat sebe a jiné ze svízelných situací bohatě prokázal již při obou výpravách do Tibetu. Například neváhal použít smyšlené historky o tom, že v Tibetu na něj čeká bratr, když ho zadržel nedůvěřivý šrínagarský rádža. Když se rádža ptal na černé obleky, které vezli s sebou, Andrade hbitě odpověděl, že je vezou proto, aby se v případě zjištění bratrovy smrti mohli převléci do smutečního.⁴⁹ Byl obratný ve vyjednávání i na té nejvyšší úrovni. Příkladem je navázání a rozvíjení vztahu s tibetským králem.

Existuje několik zpráv o Andradeho aktivní účasti na jednání s indickými úřady. Hned během návratu z druhé misijní cesty musel urovnávat mezinárodní spor, do kterého se, spolu s několika krajany, zapletl. Přesné datum incidentu nevíme, ale stalo se to před 4. listopadem 1630⁵⁰ v indickém městě Súrat, které tehdy ještě patřilo k Mughalské říši. Mirmuzovi, kapitánovi ze Súratu, se nelíbily podmínky, které si diktovala portugalská vláda v Góji ohledně zámořského obchodu (Portugalci zkonfiskovali dvě muslimské lodě). Proto Mirmuza zadržel Andradeho a ještě několik osob jako odvetné opatření. Jako vyjednaváč byl zvolen právě Andrade, kterému se podařilo delikátní záležitost rozuzlit a postarat se sobě a ostatním o

---

47 Lat. *Missio Mogorensis et Tibetensis*. Misie v Ágře byla založena přibližně v roce 1580 na základě pozvání mughalského vládce Akbara (vládl 1556 - 1605). Byl nábožensky velmi tolerantní, v jeho říši vedle sebe toleroval křesťanství, islám a hinduismus.

48 Castelo Branco, s. 507.

49 Pereira, s. 51.

50 Albuquerque. *Navegadores*, ..., s. 194.

propuštění. Portugalský místokrál musel ustoupit od embarga, které uvalil na muslimské lodě, které se pohybovaly bez povolení portugalských úřadů. Po propuštění rukojmích se spor ještě nějakou dobu táhl až konečně v listopadu 1630 vyústil v dohodu. V záznamech ze zasedání Státní rady⁵¹ z let 1630 - 1631 vyplývá, že Andrade se ve své funkci provinciála o indicko-portugalské vztahy staral nadále a stal se pravou rukou místokrále. Existují dopisy, ve kterých ho místokrál žádá o pomoc a důvěřuje mu v těch nejdůležitějších záležitostech.

Po skončení mandátu provinciála pracoval na pozici rektora jezuitské koleje v Góji, kterou v minulosti prošli i Bento de Góis a Fernão Mendes Pinto⁵² a kde také on sám před přibližně třiceti lety ukončil svá studia.

3.3 Záhadné okolnosti smrti

Smrt ho zastihla náhle (19. 3. 1634) v Góji a byla provázena poměrně záhadnými okolnostmi. V podstatě všichni autoři se shodují na tom, že byl nejspíše otráven. V závěru kariéry mu byla totiž svěřena ještě funkce člena tribunálu Svatého officia. Vyšetřování v otázkách víry vykonával s důkladností a neúplatností sobě vlastní, takže si ve velmi krátké době vytvořil nepřátele. Ti se ho „z nenávisti ke ctnosti“⁵³ snažili zbavit, aby se vyhnuli přísným trestům, a nakonec se jim to podařilo. Albuquerque si klade otázku, jak je možné, že v souvislosti s takovou skandální smrtí neexistuje žádný záznam vyšetřování, které by případně mohlo vést k nalezení a potrestání viníka. Také dodává, že vrahem byl nejspíše Žid.

Otec António de Franco o tom, že vrahem byl Žid, vůbec nepochybuje,⁵⁴ stejně jako jeho současník Diogo Barbosa Machado ve své *Biblioteca Lusitana*, který z informací od Franka pravděpodobně čerpal.⁵⁵ Tyto záznamy se shodují i s tím, co píše Mathias Tanner a obsahují také podrobný popis toho, jak Andradeho mučednická smrt probíhala.

Otec Franco píše, že mezi těmi, kdo měli být potrestáni inkvizicí, byl jistý João Rodrigues z Lisabonu a další členové jeho rodiny.⁵⁶ Andrade neoblomně vyšetřoval jejich přestupky proti víře. Nejprve se ho viníci snažili obměkčit úplatky a když viděli, že nepochodí,

---

51 Pt. Actas do Conselho do Estado.

52 Albuquerque: *Notícias da China...*, s. 132.

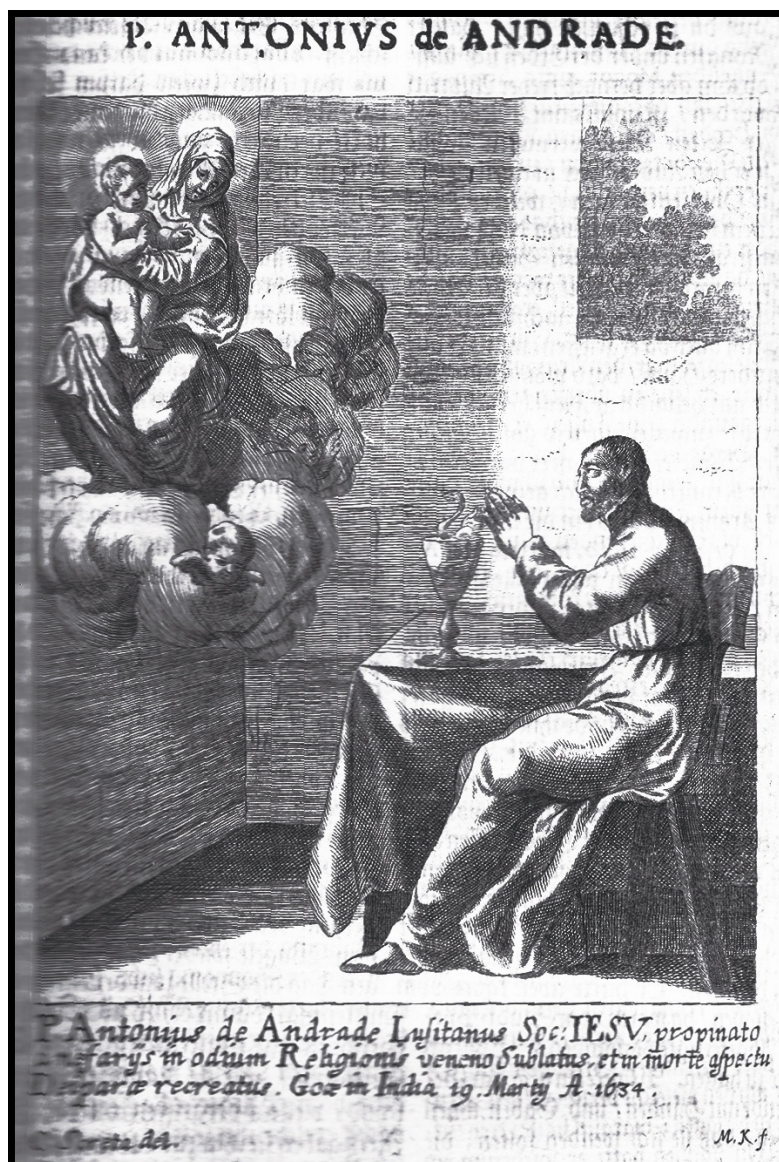
53 „em ódio da virtude“. P.A. Franco: *Imagem da virtude em o noviciado da Companhia de Jesu em que se contem a fundaçam da caza & os religiosos da virtude, que em Lisboa forão noviços*. Coimbra: no Real Collegio das Artes da Companhia de Jesus, 1717, s. 416. Digitalizovaná verze je přístupná na internetu - viz seznam literatury.

54 Castelo Branco, s. 506.

55 Albuquerque: *Navegadores, ...*, s. 196.

56 „& alguns seus parentes“ - Franco: *Imagem da virtude...*, s. 416. Kladu si otázku, do jaké míry mohl mít prohrěšek Rodriguesovy rodiny souvislost s tehdejšími pronásledováním osob židovského vyznání.

rozhodli se ho odstranit. Rodriguesovu synovi se mělo podařit dostat mezi služebnictvo jezuitské koleje a Pátera se zbavit jedem. Jed byl tak silný, že i páterovy snahy naordinovat si okamžitě nějaké protilátky byly marné. Ukončil svůj život po velkých bolestech. Dověřil 54 let věku a 38 let jako člen Tovaryšstva Ježíšova. Během jeho smrti i po ní se prý udály zázraky, jejichž podrobný popis lze opět najít jak u Franka, tak u Tannera.

Obr. 3. U umírajícího Pátera se zjevuje Matka Boží a konejší jej svými slovy.
Rytina z Tannerovy knihy o jezuitských mučednících, 1683. Dle předlohy Karla Škréty.

4. Dopisy

V roce 1626 vychází spis *Novo Descobrimento do Gram Cathayo, ou Reinos de Tibet, pello Padre Antonio de Andrade da Companhia de Jesus, Portuguez, no Anno de 1624*.⁵⁷ Je doslovným přepisem původního dopisu, který je dnes bibliofilskou vzácností (v současnosti existují pouze dvě kopie tohoto vzácného tisku). Publikuje jej Matheus Pinheiro v Lisabonu a Andrade v něm popisuje úspěchy z první cesty do Tibetu. Datován je 8. listopadu 1624 z Ágry, adresátem je André Palmeiro, provinciál Tovaryšstva Ježíšova v Góji.

Jak je vidět z titulu, Evropa se svého Kataje ještě nějakou dobu nehodlala vzdát. O zprávy z neznámých vzdálených zemí byl tehdy velký zájem, proto se záhy dílo dočkalo několika překladů. Nejdříve vyšlo ve španělštině, v Madridu (1626). Ve francouzštině vyšlo postupně v Paříži a Grandu (1627), poté v Pont-à-Mousson (1628).⁵⁸ Italsky vyšlo nejprve v Římě a Neapoli (1627), poté v Benátkách (1646) a znovu v Neapoli (1827). Existuje i polská verze (Krakov, 1628) a vlámská (Gent, 1631).

Z 15. srpna 1626 je datován druhý dopis, tentokrát generálovi Tovaryšstva Ježíšova, P. Muciovi Vitelleschimu. Je psán z Caparangu. Andrade jej rozdělil do čtyř kapitol, ve kterých popisuje přijetí na dvoře a první úspěchy své misie jako například výstavbu kostela. Zde jsou názvy kapitol: „Da entrada que fizemos nestas terras“, „Da qualidade das terras do Thibet, e diversidade de Reynos que nelle ha“, „Varios costumes dos Lamaz“ a „Alguas disputas com os Lamas“⁵⁹. V Portugalsku zvláště nikdy nevyšel a celý jej poprvé uveřejnil až Pereira. Byl rovněž záhy přeložen do hlavních románských jazyků: španělštiny (Segovia, 1628), francouzštiny (Bordeau, 1627 a Paříž, 1629) a italštiny (Řím, 1628). Jedna z kopií se prostřednictvím dopisu indického místokrále dostala k Filipovi III.⁶⁰

Existuje ještě třetí dopis, který byl opakovaně vydáván. Jeho přesná datace se neuvádí, ale byl napsán během druhé výpravy nebo po ní, neboť popisuje jeden z jejích úseků (cestu do Caparangu a několik prvních dní tamějšího pobytu). Adresován byl pravděpodobně

---

57 Překlad názvu: *Nový objev Velkého Kataje neboli Království Tibetu, od otce Antónia de Andradeho, Portugalce, v roce 1624*. Dílo do češtiny nebylo nikdy přeloženo.

Já jsem vycházela z digitalizované podoby exempláře, který je volně ke stažení na webových stránkách Národní portugalské knihovny. - A. de Andrade: *Novo Descobrimento do Gram Catayo, ou Reinos de Tibet/ pello Padre Antonio Andrade da Companhia de Jesu, Portuguez, no Anno de 1624*. Lisboa . Matheus Pinheiro, 1626. [RES. 6619 P.]. Dostupné z: <http://purl.pt/13822>

Ve dvacátém století vyšel tento první dopis ještě v *As Grandes Viagens Portuguesas*, antologii uspořádané Branquinhem da Fonsekou.

58 Ve francouzštině vyšlo nověji znovu v Paříži v roce 1976.

59 „Vstup, který jsme učinili do této země“, „O kvalitách tibetské země a různorodosti království, které se v ní nacházejí“, „Různé zvyky lamů“ a „Některé pře s lamy“.

60 Ve Španělsku Filip IV. Jde o stejný dopis, ze kterého pochází motto této práce.

provinciálovi Tovaryšstva Ježíšova v Góji. Zvlášť nevyšel nikde a také nebyl nikdy přeložen. Je však součástí těch nejslavnějších portugalských vydání, která obsahovala všechny tři dopisy.

První z nich je *Relaçam geral do estado da Christandade de Ethiopia... e do que de novo socedeo no descobrimento do Thybet, a que chamam Gram Catayo* od Manoela da Veigy.⁶¹ Toto vydání je sborníkem dopisů od jezuitských misionářů z let 1624 - 26. Andrademu je věnována celá třetina tohoto sborníku, pod názvem „Das cousas do reyno do Gram Thybet, a que chamam Catayo, que de novo socederam nos Annos de 625. & 626.“⁶² Obsahuje první dopis v nové formální úpravě, výňatek z druhého dopisu a první otištění dopisu třetího.

V podobné úpravě vyšly dopisy také zásluhou otce Antónia de Franka.⁶³ Mezi zdroji biografických údajů o Andradem jmenuje Franco jak Manoela Veigu, tak Mathiase Tannera⁶⁴.

Pravděpodobně nejužitečnější edicí je již zmíněná studie *O descobrimento do Tibet*,⁶⁵ ke kterému doprovodný text a poznámky napsal Francisco Maria Esteves Pereira. Jako první obsahuje všechny tři dopisy v nezkrácené podobě. Pravopis je přizpůsoben modernímu úzu.

A black and white reproduction of a handwritten signature. The signature is written in a cursive script and reads "Ant. Andrade". The first letter 'A' is large and stylized, with a long vertical stroke that loops back to the right. The rest of the name is written in a more compact, flowing cursive.

Obr. 4. Faksimile podpisu P. Antónia de Andrade.

---

61 M. Veiga. *Relaçam geral do estado da Christandade de Ethiopia... e do que de novo socedeo no descobrimento do Thybet, a que chamam Gram Catayo*. Lisboa: Mattheus Pinheiro, 1628.

62 *O věcech království Velkého Tibetu, který je nazýván Katajem, které se nově udály v letech 1625 a 1626*.

63 Viz pozn. 15.

64 Pokud mělo Tannerovo dílo za úkol probuzení touhy po misionářském životě v srdcích mladých českých noviců, neminulo se účinkem. Největší vlna českých jezuitů se do světa vydala v následujícím 18. století.

65 Viz pozn. 1. Na stranách 39 - 43 tohoto díla mohou zájemci nalézt podrobnou bibliografii pramenů do roku 1921 a technické údaje jako jsou rozměry a počet stran původních pramenů.

Reprodukce vyšla později v *Tertúlia do Livro, Alfragide*.

5. Cesta do Tibetu

Pokud byly jezuitské podniky do centrální Asie považovány za riskantní, o Andradeho výpravě to platí dvojnásob. Tibet je totiž jednou z nejizolovanějších zemí na světě a v době, kdy neexistovala letecká doprava, byl přístup do země o to těžší. Andrade ještě navíc zvolil tu úplně nejnáročnější přístupovou cestu, jejíž překonání i dnes vyžaduje znalosti a přípravu, nemluvě o technickém vybavení⁶⁶. Přesná trasa, kterou se Andrade do Tibetu ubíral, představuje asi nejdiskutabilnější bod jeho dopisů.

Za „pochybnou autoritu“ označili Andradeho badatelé Clements Markham a Graham Sandberg. Sandberg napsal: „The scanty yet confused account of his journey, (...), might excuse one for pronouncing the whole story of Andrade’s visit to the country to be a fraud. How far the published effusions were the actual composition of their hero and how much was the invention of the home authorities cannot at all be determined“⁶⁷.

Na pravou míru věci uvedl až Wessels. Vysvětluje, že ze strany geografů šlo částečně o přejímání chybných informací, částečně o nepochopení účelu cesty. Chybné faktické informace se objevily o Andradeho cestovní trase a autoři je bohužel opisovali jeden od druhého, aniž by svou práci konzultovali se samotnými dopisy. Za daných časových podmínek se proto cesta jevila jako nevěrohodná až nemožná. Dalším, neméně závažným pochybením, bylo srovnávat vyprávění misionáře 17. století s vědeckými metodami terénního výzkumu o dvě století později. Wessels naopak Andradeho dopisy prostudoval a srovnal informace v nich obsažené s informacemi z mnohem pozdější výpravy Angličanů Webba a Rapera, jejíž trasa v podstatě následovala Andradeho kroky. Jejich expedice, která se uskutečnila v roce 1807, dala počátek systematictějšímu poznávání Himálaje. Měli za úkol objevit pramen Gangy a jejich pozorování se ve všech bodech shodovala s tím, co zaznamenal Andrade. Na základě toho dokázal Wessels plně rehabilitovat důvěryhodnost vyprávění ctihodného otce. V cestopise angličanů se navíc jméno portugalského jezuita nikde neobjevuje. Také jejich výrok, že za obec Mana se ještě žádný Evropan neodvážil, dokazuje, že o něm vůbec nevěděli.⁶⁸

Nicnetušící Andrade svým popisem povodí Gangy způsobil například polemiku, zda mu přísluší titul objevitele jezera Manasaróvar, či ne. Wessels na několik stránkách své práce

---

66 Andrade uvádí přesnou zeměpisnou polohu Caparangu ve stupních. Pereira z toho vyvozuje, že si s sebou nejspíše vezl astroláb a tabulky na určování deklinace Slunce. - s. 11.

67 „Jeho krátký, ale zmatený cestopis, (...) by mohl leckoho omluvit za prohlášení celého příběhu Andradeho návštěvy země (Tibetu) za smyšlený. Jak dalece byly publikované výlevy skutečně kompozicí jejich hrdiny a do jaké míry výmyslem domácích (portugalských) autorit, není vůbec možné určit.“ C. Wessels: *Early Jesuit ...*, s. 44.

68 Wessels. *António de Andrade*, s. 11.

trpělivě vysvětluje, že jím není a že jezero mu bylo chybně připsáno na základě jedné pasáže z dopisu.⁶⁹ Samotný název svatého jezera nebo jakákoliv reference ohledně něj v dopise vůbec nezazní. Zato objevil jeden z nejdůležitějších přítoků Gangy, řeku Alaknandu.⁷⁰ Až potud tedy Wesselsův výzkum. Následující řádky jsou založeny na tom, co o cestě píše samotný Andrade.

António de Andrade, již jako představený Mughalské misie, měl spolu s bratrem Manuelem Marquesem doprovodit mughalského panovníka Džahángíra do Láhauru.⁷¹ Na cestu se vydali 30. března 1624. Když se jim však v Dillí naskytla jedinečná příležitost připojit se k početné karavaně hinduistických⁷² poutníků putujícím do slavného chrámu v Badrináthu, neváhali, a od krále Džahángíra⁷³ se oddělili. K tomuto náhlému rozhodnutí musela vést misionáře velmi silná motivace. Je možné, že Andrade věřil, že se mu podaří objevit křesťanské království, stejně jako tomu uvěřili jiní. Naráží tím zřejmě na putování Benta de Góise, ale mohl mu být znám také příběh již zmíněného Dioga de Almeidy. Ten vyzýval bratry jezuity k tomu, aby se do daných oblastí vydali, neboť je třeba napomoci křesťanství, které tam existuje.⁷⁴ To, že je celý Tibet obydlený křesťany, svorně tvrdili i kašmířští muslimové,⁷⁵ kteří v daných oblastech obchodovali a nejspíše zaměňovali buddhistické chrámy za křesťanské. V souvislosti s Almeidovým svědectvím Pereira v poznámce uvádí, že ve východních zemích bylo viděno vyobrazení bohyně s dítětem v náručí. Mohlo se jednat o indickou Harítí, bohyni neštovic. Pereira tvrdí, že šlo o Padmapáni,⁷⁶ která je patronkou Tibetu a obdobou Panny Marie.

Badrináth ležel asi 40 dní cesty od Dillí směrem k horám, to znamená blíže k Tibetu. Přestože jezuité cestovali v přestrojení, první problémy se vyskytly hned na hranici mughalského a šrínagarského území. Mughalské úřady je považovaly za muslimy unikající před královskou spravedlností a obyvatelé šrínagarského území je považovali za nechtěné

69 Wessels. *António de Andrade*, s. 13 - 17.

70 „Conquanto o Ganges seja formado por numerosos afluentes, deve contudo fixar-se que o Alacnanda, pela primeira vez visitado e percorrido pelo nosso viajante, é de todos o mais importante.“ Překlad: „I když je Ganga tvořena početnými přítoky, musí být přece jen stanoveno, že Alaknanda, kterou náš cestovatel jako první navštívil a prozkoumal, je ze všech nejdůležitější.“ - Wessels: *Antonio de Andrade*, s. 15.

71 Pereira, s. 10.

72 Část portugalských pramenů uvádí, že šlo o poutníky buddhistické (Albuquerque, Pereira). Andrade užívá mnohem obecnějších výrazů *gentios* (dáv) nebo *romeiros* (poutníci).

73 Nástupce Akbara. Vládl v letech 1605 - 1627.

74 Z Pereirova textu nevyplývá, že by Almeida byl duchovním a že by se misijní činnosti byl mohl zhostit sám, ale byl považován za muže hodného důvěry („homem de credito“) - s. 34.

75 Águas ve svých poznámkách k textu Benta de Góise (s. 61) připomíná, že Portugalci termínem *mouros* obecně označovali stoupence nekřesťanských náboženství. Toto nemusí být stoprocentě aplikovatelné i v případě Andradeho výrazů *mouros de Caxemira* nebo jen *mouros*, které s oblibou užívá. Pro účel této práce jsem jako ekvivalent zvolila „kašmířští muslimové“ nebo jen „muslimové“.

76 Též Avalokitéšvara (obojí v sanskrtu), v Tibetu Čanräzig (Wylie: *Spyan ras gzigs*). Je ztělesněním soucitu všech Buddhů. Pereira se dopustil omylu, když tvrdil, že Padmapáni je bohyně, kterou Tibetané zobrazují jako ženu s dítětem v náručí (s. 35). Padmapáni je forma Avalokitéšvary a je to mužské božstvo.

špióny. Napětí polevilo, když byli po několika dnech propuštěni pro nedostatek důkazů a mohli pokračovat v cestě s poutníky.

Před nimi se tyčil zasněžený Himálaj, brána, kterou se ještě nikdo z Evropanů do Tibetu vstoupit neodvážil. Čekala je cesta nečekaně prudkým terénem, na který nebyli zvyklí. Jezuité si brali příklad ze svých souputníků, z nichž mnozí byli starší a slabší, ale pochodovali veesele zmrzlým terénem až do Badrináthu.⁷⁷ Tam se Andrade věnuje popisu horkého pramenu. Po cestě si všímá horské flóry, především stromů. Obdivuje se přírodním krásám a popisuje prameny krystalicky čisté vody. Byl to prý „ten nejkrásnější pohled tohoto druhu v jeho životě“.⁷⁸ Popis terénu z tohoto úseku se u Webbsa a Rapera shoduje s popisem, který nám zanechal Andrade.

V Badrináthu opustili jezuité poutníky a pokračovali dále na sever do vesnice Mana na břehu řeky Sarasvatí, kde se několik dní zdrželi (do této oblasti již Webbs a Raper nedorazili.) Tam čekali, až v pustině⁷⁹ trochu roztaje sníh, který brání dalšímu postupu. Od Tibetu je oddělovaly hory. Obchodní karavany, které se v oblasti Many shromažďovaly, mohly postupovat pouze se souhlasem jak tibetského krále, tak šrínagarského rádži. To Andradeho právem znepokojovalo a proto jednoho rána tajně pokračoval v cestě sám. Dal dohromady všechny dostupné informace a spolu s jedním horalem-průvodcem a dvěma pomocníky⁸⁰ se vydal překonat obávaný průsmyk Mana mezi Indií a Tibetem. Ten se nacházel v nadmořské výšce více než 5000 metrů ve východní části Zanskaru.⁸¹ Bratra Marquese nechal čekat v osadě. Věděl, že výstup je možné provést pouze dva měsíce v roce a je na něj zapotřebí dvaceti dnů. Doba, kdy se tam vydal Andrade, na přechod ještě nebyla vhodná.

Třetí den pochodu se je pokusili zadržet lidé, které vyslal místní správce, aby Andradeho přivedli zpět. Hrozili vším, zabavením zavazadel i smrtí. Průvodce se hned zalekl a rozhodl se raději pro návrat. Andrade měl však již dostatek informací na to, aby mohl v cestě pokračovat s pomocníky sám, a proto se nenechal zastrašit.

Nejhoršímu úseku cesty, který měl teprve přijít, se Andrade věnuje detailně. Andrade a pomocníci se brzy brodili ve sněhu, který padal každý den už od čtvrté hodiny odpoledne.

---

77 Tohoto bodu dosáhli pravděpodobně na přelomu května a června 1624.

78 „a mais formosa vista neste genero que em toda a minha vida tive“ - Pereira, s. 50.

79 Andrade mluví o „slavné poušti, která se sahá odsud až po tibetskou zemi“ („hum famoso deserto que corre daqui atee as terras do Tibet“). Přesný překlad výrazu *deserto*, který Andrade užívá, by vyžadoval hlubší znalost geografických podmínek, neboť jistě existuje lepší překladatelské řešení než doslovné „poušť, pustina“. - Viz Pereira, s. 54.

80 Athanasius Kircher, S.J., se s jedním z těchto křesťanů, kteří Andradeho doprovázeli, setkal v Římě, když onomu muži bylo již 86 let. Jeho svědectví použil ve svém *Cihna Monumentis Illustrata* (Amsterdam, 1667). - Wessels. *António de Andrade*, s. 15.

81 Tibetská provincie.

Běžně jim byl po kolena, ale někdy i po prsa a nakonec po ramena. Sníh byl místy tak vysoký, že jim nezbylo nic jiného, než se po něm klouzat tělem, jako kdyby po něm plavali. Tak byla menší šance zapadnout. Po těžkém dni nastala ještě horší noc. Spali rovněž na sněhu, přikrývajíce se jeden druhým. Během noci museli pokrývkami tu a tam třást, aby nezůstali pohřbeni pod sněhem. V nohou, rukou a obličejích kvůli zimě neměli vůbec žádný cit. Andrade vzpomíná: „(...) aconteceu me, pegando em não sei quê, cair-me um bom pedaço de dedo, sem eu dar fê disso, nem sentir ferida, se não fora o muito sangue que dela corria“⁸². Rovněž trpěli velkou žízní. V horách sice proudily mnohé prameny, ale až hluboko dole, pod vrstvou ledu a sněhu. Proto byli nuceni jíst sníh. Nohy měli oteklé, postižené hnilobou. Zrak měl Andrade tak slabý, že nebyl schopen rozluštit ani jediné písmeno v breviáři.

Když se dostali na nejvyšší vrchol sedla, čekala je jen bílá tma. Otevřely se před nimi velké pláně Tibetu. Ten byl v té chvíli vzdálený pouhých 5 mil.⁸³ Andrade poprvé zaváhal, kterým směrem se vydat. Pomocníci již sotva stáli na nohou a Páter je musel za sebou vléci a starat se o jejich základní životní potřeby. Rozhodl se je poslat zpět za Marquesem po cestě, kterou již znali. Sám by setrval na místě a vyčkal pomoci, což bylo velice riskantní. V hodině loučení však pomocníci začali plakat, odmítajíce se od svého pána na krok vzdálit. Otec Andrade, jindy neoblomný, pochopil, že by bez něj zpáteční cestu v žádném případě nepřežili. A tak byl nucen vrátit se skoro na konci cesty.

Za několik dní je dostihla karavana a s ní i bratr Marques . Měli nyní povolení přejít poušť. Vše se obrátilo k lepšímu. Tibetský král, jakmile se dozvěděl, že přicházejí exotičtí cizinci, poslal karavaně naproti posly. Tak začátkem srpna dorazili jako první Evropané do Caparangu,⁸⁴ tibetského královského města ležícího na řece Satladž.

Andrade věděl, že nazpět se musí vydat, než začne zima, jinak se cesty uzavřou a on zůstane na dlouhé měsíce v Tibetu izolován. Připomeňme znovu, že k cestovní odchylce do Tibetu neměl Andrade z Góje povolení. Albuquerque píše, že ve vidině potenciálního misijního úspěchu v mystické zemi za Himálajem Andrade úplně zapomněl, že žádné povolení nemá.⁸⁵ Přislíbil však králi, že se vrátí, pokud dostane od nadřízeného v Góji příslušné povolení. Zpáteční cesta, na kterou se vydal pravděpodobně koncem srpna, již probíhala mnohem pokojněji. Tibetský král vydal vyhlášku, která přikazovala všem kupcům z Ágry a Láhauru poskytnout jezuitům veškerou asistenci, jako by se jednalo o něj, samotného krále.

---

82 „Stalo se mi, když jsem popadl už nevím co, že mi upadl pěkný kus prstu, čehož bych si byl vůbec nevšiml, ani bych necítil ránu, kdyby nebylo té spousty krve, která z ní tekla.“ - Pereira, s. 57.

83 „cinco legoas“ - Pereira, - s. 58. Andrade užívá staré portugalské jednotky *légoa* rovnající se 5 km.

84 Česky někdy transkribováno také jako Cabrang.

85 Albuquerque. *Navegadores*, ..., s. 194.

8. listopadu 1624 byli již oba jezuité zpátky v Ágře (viz datace prvního dopisu). První výprava jim celkově zabrala sedm měsíců.

Druhá výprava, na kterou se Andrade již jaksepatří připravil, včetně oficiálního povolení, měla počátek v Ágře a sledovala trasu první výpravy. Jeho partnerem na cestě byl již známý bratr Manuel Marques a k němu se ještě přidal otec Gonçalo de Sousa. Na cestu se vydali 17. června 1625. Přestože cestovali v létě a cesta byla tentokrát relativně krátká (necelých dva a půl měsíce), výprava musela být opět velice namáhavá a neobešla se bez obvyklých potíží. Ve Šrínagaru byli opět zadrženi a vyslýcháni úřady a nepomohl jim ani glejt od krále Džahángíra. Větší část zavazadel jim byla zabavena věčně podnapilým regentem šrínagarského rádžy. Když došli na začátek pouště, která vedla k tibetským horám, postihla otce Antónia zimnice.⁸⁶ Cesta jim trvala deset týdnů a do Caparangu, hlavního města království Guge⁸⁷, dojeli 28. srpna 1625. Obyvatelé se seběhli, aby jim pomohli se zavazadly a přinášeli jim mnoho potravin. Byli zproštěni povinnosti proclení, což bylo, dle slov Andradeho, v Tibetu něco nevídaného. Aby měl své misionáře blízko, nechal král vyklidit princovy komnaty přilehlé k jeho komnatám a tam jezuity ubytoval.

Víme, že v roce 1630 sídlil Andrade opět v Góji jako provinciál a že v Tibetu se zdržel nejméně do roku 1627. Přesná délka pobytu je neznámá, je odhadována na jeden až tři roky.

---

86 Zimnice je přibližný překlad, v pt. originále stojí *cezoens добres* – Pereira, s. 124. Domnívám se, že jde o historický tvar *sezôes добres*, tj. „střídavá zimnice, malárie“, ale o jakou nemoc se přesně jednalo, se mi nepodařilo zjistit.

87 Jedno z tehdejších tibetských království, na území dnešní Ngari prefektury. Andrade užívá název Coquê.

6. Misie v Caparangu

6.1 Osudy první misijní stanice v Tibetu

První moment setkání dvou kultur v samotném Caparangu popisuje P. Andrade takto: „Saía a gente pelas ruas, e as mulheres à janela a nos ver, como coisa mui rara e estranha.“⁸⁸ Král⁸⁹ připravil exotickým cizincům vřelé přivítání, neboť si myslel, že jsou kupci a že mu přivezli perly a drahé kameny. Když se dozvěděl, že nejsou, velice se divil a jeho zájem ochladl. Albuquerque se domnívá, že otec Andrade si v této chvíli ještě myslel, že král je křesťan⁹⁰ a byl si jistý, že až se dozví pravý důvod jeho návštěvy, bude potěšen. Nežádal proto u něj nic jiného než hodinovou audienci, ve které mu slíbil přesně vylíčit důvod své návštěvy. Audience mu byla udělena a král ho se zaujetím vyslechl.

Od té chvíle se karta obrátila. Král s královnou se nemohli jejich přítomností nasytit. Jezuité se stali na dvoře vítanými hosty, které král neustále obklopoval dary. Andrade stačil královskému páru při své první návštěvě vyložit pouze některá základní tajemství křesťanské víry. Brzy se s bratrem Marquesem totiž museli vrátit, aby získali v Góji pro misii povolení a také s sebou neměli věci potřebné na sloužení mše (byly jim zabaveny ve Šrínagaru). Král se snažil jejich odjezd všemožně zdržovat. Andrade návrat přislíbil, ale nadiktoval králi podmínky, za jakých je ochoten se napřesrok vrátit. Král podmínky přijímá a zpečetuje a zároveň vystavuje ještě glejt v perštině požadující asistenci ze strany kašmírských kupců obchodujících na jeho území. Podmínky byly následující:

- 1) právo svobodně kázat slovo Boží v celém království,
- 2) přidělení parcely pro výstavbu kostela,
- 3) po misionářích nebudou vyžadovány žádné obchodní aktivity,
- 4) král nebude brát zřetel na četné pomluvy muslimů.⁹¹

Jako dar na rozloučení rozdali jezuité kříže. Král obdržel obrázek Panenky Marie s Ježíškem na klíně. Králův švagr, který se právě odebíral do nebezpečné války, otci sdělil, že si

---

88 „Lidé vycházeli na ulici, ženy se objevovaly oknech, aby nás spatřily, jako nějakou mimořádnou a zvláštní věc.“ - Pereira, s. 61.

89 Andrade královo jméno nikdy nezmiňuje. Pravděpodobně jediný, kdo jej uvádí, je A.H. Francke ve svém rozboru starých ladackých kronik, který sepsal pod názvem *Antiquities of Indian Tibet, Vol. II* (Kalkata, 1926). Jméno uvedené v genealogickém stromu králů Guge je Thi Taši Dagpade (Wylie: *Khri bkra shis grags pa lde*). Tento král vládl pravděpodobně v letech 1600 - 1630. Na Franckeho v tomto ohledu odkazuje i Wessels. Pereira uvádí v závorce za titulem krále pouze jeho překlad do tibetštiny, tj. *gjalpo* (Wylie: *rgyal po*). Kolmaš přepisuje královo jméno jako Taši Dagpa.

90 Albuquerque. *Navegadores, ...*, s. 200.

91 „Os Mouros“

s sebou veze svatý kříž, a proto se ničeho neobává.

Během svého prvního pobytu v Tibetu Andrade položil misii dobré základy a ve své práci chtěl po návratu pokračovat. Jeho přístup k věci úzce souvisel z jeho charakterem. V krizových situacích byl často nucen improvizovat, ale za žádných okolností se nevzdával. Sám přišel na myšlenku, že se vydá právě do Tibetu. Hned tady vidíme první rozdíl mezi jeho příběhem a příběhem jiných jezuitů. Většina z nich byla totiž na objevené misie oficiálně vyslána na popud vyšších autorit. On autority v důsledku svého náhlého rozhodnutí vůbec nestihl (nebo zapomněl?) požádat o povolení. Když se jeho misie začala slibně rozvíjet, ani v nejmenším nenásledoval tehdy běžné praktiky ostatních misionářů, kteří masově křtili obyvatelstvo, jen aby rychle na daném území získali co nejvíce „oveček“. Albuquerque píše, že jeho inovace tkvěla v opatrnosti⁹². Svou misii zamýšlel jako dlouhodobý projekt, který měl být vystavěn na pevných základech. Takřka od prvního dne setkání s králem již vyučoval katechismus a k duchovní přípravě obyvatel na konverzi přistupoval s tou největší zodpovědností. Na rozdíl od jiných si uvědomoval, že úspěcháním celé věci může dojít ke snížení efektivity konverze a že málo poučený novopečený křesťan by se mohl rychle vrátit ke svým pohanským praktikám,⁹³ sotva se Páter obrátí zády. Od jeho důkladnosti ho neodradil ani nedostatek času, který jej omezoval zejména při první, krátké výpravě (25 dní). Serrão ve svých dějinách uvádí, že se Andrademu krále Guge a jeho rodinu podařilo přimět ke konverzi.⁹⁴ Tibetská královská rodina skutečně vzala křesťanskou víru za svou a Andrade z Indie obdržel povolení ke křtu, nikde však není zmínka o tom, že by Andrade křest kdy provedl.

Během jeho druhé výpravy se mu podařilo vytvořit malou křesťanskou komunitu. V té době již Andrade chápal, že Tibet není křesťanská země, ale někdy se mu zdálo, že již tam křesťanství muselo být kdysi přítomné. 12. dubna byl položen základní kámen pro stavbu prvního křesťanského kostela v Tibetu. V jak velké úctě měl král křesťanskou misii, je vidět ze změn, které při té příležitosti provedl. Ke stavbě vybral velice atraktivní místo blízko králova paláce. Někteří obyvatelé byli vystěhováni ze svých obydlí a přestěhováni jinam, aby mohl být kostel postaven. Král dal strhnout dvě z vlastních budov, aby bylo vytvořeno místo na zahradu. Aby kostel disponoval větším soukromím, byla dokonce cesta, která tudy procházela, přesměrována. Mnozí bohatí občané zásobovali dělníky na stavbě potravinami a také vysílali své děti, aby alespoň na nějakou dobu se stavbou vypomohli. Stavba byla dokončena 15. srpna

---

92 Albuquerque. *Notícias da China...*, s. 129.

93 „práticas gentílicas“ - Albuquerque. *Notícias da China...*, s. 131.

94 Serrão. *História de Portugal*, s. 240.

stejného roku, poté, co do Caparangu přijeli další tři duchovní jako posily.

V souvislosti se založením další stanice v Ruthogu (200 km od Caparangu) se ke stávajícím misionářům v roce 1627 přidal ještě další jezuita. Jestli byl Andrade v Ruthogu kdy osobně, nevíme, ale jisté je, že navštívil Thöling (asi půl dne cesty od Caparangu), kam se vypravil na pozvání královské rodiny. Ještě v listopadu 1627 viděli jezuité svou budoucnost v Tibetu velice optimisticky.⁹⁵

Ne všichni jim byli v Caparangu tak nakloněni jako sama královská rodina. Při své misii narazil Andrade hlavně na odpor lamů, kteří byli pro svou víru zapálení stejně tak jako on pro svou. Velkému nepřátelství Andrade čelil zejména ze strany králova bratra, který byl vysoce postaveným lamou. Z Andradeho popisu vysvítá, že v království Guge byli přítomni lamové nejen z linie červených čepic, ale také z linie žlutých čepic. Je jistá pravděpodobnost, že žluté čepice znamenaly příslušnost k tradici gelugpa.

Boj o náboženský vliv nad králem se ještě více vyhrotil, když se král vyjádřil, že chce konvertovat ke křesťanství. Jeho bratr a strýček mu vyčítali, že se chce vzdát tradice jeho prarodičů. Navíc začal krále přemlouvat k tomu, aby pojal za manželku druhou ženu, pod záminkou neplodnosti stávající královny (která byla mimo jiné také velice nakloněna křesťanství). Díky vlivu Pátera k tomu našťestí nedošlo.

Sotva se Andrade ztratil z dohledu, politické události v království Guge nabraly prudký spád.⁹⁶ Lamové se spojili s ladackým panovníkem,⁹⁷ který zajal krále Caparangu a celou jeho rodinu a nařídil převézt všechny křesťany do Léhu v celkovém počtu 400 osob. V zemi byla nastolena vláda absolutní teokracie. Jezuitů, kteří byli v době změn v zemi přítomni, bylo údajně pět. Jejich obydlí a kostel byly vypleněny,⁹⁸ ale nedošlo ke ztrátám na životech.

Úspěch se založením misie v Tibetu Andrademu zřejmě dopomohl k místu provinciála, ale paradoxně mu to také zabránilo se do Tibetu v dohledné době vrátit. V roce 1631 byl již Andrade plně zaměstnán služebnými záležitostmi v Indii, ale na svou misii samozřejmě nezapomněl. Nevěda o čerstvých politických událostech, vyslal tam v roce 1631 čtyři duchovní, aby se misie v jeho nepřítomnosti nadále rozvíjela. Když se dozvěděl o pohnutých událostech, chtěl se do misie vrátit osobně, ale víme, že smrt ho zastihla právě uprostřed příprav.

---

95 Vyplyvá to z dochovaného dopisu od jezuitu Anjose – viz Wessels: *Early jesuit ...*, s. 75.

96 Není vyloučeno, že tyto politické změny urychlila i Andradeho křesťanská misie. Lamové byli jeho přítomností v zemi a přízní, kterou mu prokazoval král, velice rozzuřeni.

97 Dle Wesselse šlo o mladšího bratra ladackého krále jménem *Indra Bodhirnam rgyal*. Viz *Early jesuit ...*, s. 80.

98 Zdá se však, že kostel nebyl při této první revoluční vlně úplně zničen. Ještě výprava Marquese a Malpichiho (1640) přináší zprávu, že kostel stojí. Expedice kapitána Younga v roce 1918 však již nenašla po kostelu ani památky. Wessels: *Early jesuit...*, s 87 - 88.

Ještě nějakou dobu po Andradeho smrti se misionáři se svolením nového krále snažili uchytit v jiných koutech země, ale nakonec byli postupně vykázáni. Například bratr Nuño Coresma, který se do Tibetu vydal v roce 1635, nám ve svých dopisech podává velmi negativní zprávu o Caparangu, který již dávno není tím, co býval v dobách svého největšího rozkvětu. Rovněž dodává, že od místních lidí ani obchodníků, které potkal, nikdy neslyšel o Kataji.⁹⁹

Ráda bych se na tomto místě zmínila o osudu nebojácného bratra Marquese, který Andradeho doprovázel snad na všech důležitých cestách. O jeho životě víme velmi málo. Narodil se roku 1596 a do Tovaryšstva Ježíšova vstoupil v roce 1618. Při jednom z pokusů o obnovení misie v roce 1640 vedl jezuitskou výpravu do Tibetu jako zkušený průvodce. V průsmyku Mana byl ale zajat a poté uvězněn, spolu s P. Stanislausem Malpichim. O jeho osudu víme pouze, že vězněm tibetského krále byl ještě v roce 1641. Malpichi, kterému se podařilo uprchnout, s sebou přinesl zprávu, že Tibet je permanentně uzavřen.

Pereira i Wessels píší, že od roku 1650 o misii v Tibetu chybí zprávy. Oba autoři do svých děl zařadili podrobnější seznam a dostupné biografické údaje jezuitů, kteří se misie zúčastnili. Zdá se, že misie zanikla z důvodu nedostatku duchovních, jejich velké úmrtnosti během cesty a kvůli nehostinnosti území a později i přísnému pronásledování¹⁰⁰. S výjimkou Ippolita Desideriho již nikdo neměl v Tibetu příliš štěstí.

Castelo Branco i Wessels zmiňují, že při návštěvě Caparangu v roce 1918¹⁰¹ byl kapitánem G. M. Youngem na vrcholu asi dvanáctimetrového *čhörtenu*¹⁰² objeven kříž ohlodaný časem. Mohl být pozůstatkem prvního provizorně vztyčeného kříže v misii.¹⁰³

V době po Andradeho odchodu prodělal Tibet jedny z největších změn ve své historii. Sídlo dalajlamů bylo v roce 1640 přesunuto do Lhasy a dalajlamové se záhy stali vládci sjednoceného Tibetu. Lhasská vláda neměla přílišný zájem na tom, aby se příštím generacím dochovaly informace o někdejší slávě království Guge a snad proto se původní kronika králů z Guge nedochovala. Zdá se, že jakákoliv zmínka o Andradem v tibetských kronikách naprosto chybí.

---

99 Wessels. *Early jesuit...*, s 84.

100 Wessels. *António de Andrade*, s. 24.

101 Přesný letopočet uvádí pouze Castelo Branco.

102 (Wylie: *mchod-rten*). V sanskrtu *stúpa*. Symbolická sakrální stavba sloužící jako schrána pro ostatky nebo relikviář.

103 Castelo Branco, s. 509 - 511.

6.2 Důležitost jazyka

Jeden z nejobtížnějších aspektů tibetské misie, které Andrade musel překonat, byla několikanásobná jazyková bariéra. Tento obtížný aspekt není na úkor drsného klimatu a obtížné cesty příliš zdůrazňován, ačkoliv on sám ho zmiňuje několikrát. Míra znalosti orientálních jazyků hrála v případě jeho misie naprosto zásadní roli.

Dorozumívacím jazykem v tehdejší střední Asii byla perština. Andrade se naučil mluvit persky na dvoře v Ágře, pravděpodobně od kašmírských muslimů.¹⁰⁴ O tom, že by tento jazyk ovládal plynně, však existují pochybnosti. Albuquerque upozorňuje, že Andrade sám hovoří o znalosti „některých slov“¹⁰⁵.

První incident, který mohl ohrozit úspěšnost celé misie, se odehrál během první audience u tibetského krále. Nevíme, jakým jazykem mluvil Andrade, ale tlumočnickem mezi ním a králem byl nejprve kašmírský muslim.¹⁰⁶ Přestože Andrade nerozuměl danému jazyku, bylo patrné, že tlumočnický úmyslně překrucoval fakta a jeho jednání se ani pod pohružkou nezlepšilo. Zřejmě se zalekl, že by příchozí cizinci mohli nad králem získat nebývalý vliv a ohrozit nějakým způsobem jeho pozici. Páter musel proto tlumočnicka vyměnit za jiného, „z lidu“¹⁰⁷ a znova vyložit králi to, co ten první nechtěl přeložit. Páter upozorňuje, že základní body křesťanského vyznání, které králi v prvních dnech vyložil, byly předávány třemi tlumočnickými a žádný z nich dané problematice příliš nerozuměl. I tak splnila audience svůj účel. Postupem času se v království nenašel nikdo, komu by král s královnou prokazovali více respektu, než jezuitům (vyjma lamy, králova bratra). P. António však ve svém druhém dopise třikrát opakuje, že naučit se tibetsky bude při jeho další návštěvě Caparangu naprostou prioritou. Domníval se, že bez toho nelze vykládat víru ani sloužit mši. Jazyková bariéra Andradeho trápila i během věroučných debat s lamy, které často nabývaly absurdní podoby.

6.3 Setkání dvou kultur

Zprávy, které P. António zanechal ve svých dvou dopisech, jsou velmi zajímavé, přestože mluvil tak málo tibetsky. Také se jeho informace o Tibetu shodují s tím, co potvrdili pozdější cestovatelé nebo co je nyní obecně známo.

---

104 „Mouros de Caxemira“

105 „de que eu sabia algumas palavras“ - Albuquerque: *Navegadores*, ..., s. 194.

106 „um Mouro Queiximir“ - Pereira, 61.

107 „lingoa Gentio“ - Pereira, 62.

Hned po cestě se Andrade ukázal jako výborný pozorovatel, což bylo naznačeno již v kapitole o jeho putování Himálajem. Byl pravděpodobně první, kdo popsal Bhutie,¹⁰⁸ typické obyvatele Himálaje. Dále popisuje, že pocestní, kteří přecházeli přes průsmyk, se živili praženou ječnou moukou, kterou pro nedostatek jiných možností míchali pouze s vodou. Jde pravděpodobně o *campu*, tradiční tibetský pokrm.¹⁰⁹ Vysoká úmrtnost těchto pocestných je dávana za vinu „jedovatým plynům“¹¹⁰. Andrade si ale myslí, že pocestní jednoduše umírají na následky kruté zimy a nedostatku masa. Wessels podotýká, že jde pravděpodobně o obyčejnou horskou nemoc.

P. António neustále vše srovnává s evropskou kulturou. Na neevropské kulturní zvyky a mýty se však dívá značně kriticky a zachovává si vždy nadřazený pohled. O náboženských mýtech Východu, o které se zajímá již v Badrináthu, se vyjadřuje s despektem. Označuje je za báhorky. Prozpěvování jména chrámu poutníky, „Badrinate, ie ie“ vnímá jako rušivý element. Jogíny¹¹¹ s nepěstěnými nehty, dlouhými vlasy a celkově zanedbaným vzhledem, označuje za ministry ďábla. Okázalé sakrální stavby, které na cestě míjejí popisuje jako „ohavné a hanebné“¹¹².

Tibetáané samotní jsou mu sympatičtí, popisuje je jako lid mírné povahy, avšak jejich náboženské rituály v něm vzbuzují strach a odpor. Popisem královského města se Andrade vůbec nezdržuje, zato kapitola o lamech je obdivuhodně dlouhá.

Jedním ze zvyků lamů, který zmiňuje, je například užívání kostí jako materiálu pro výrobu hudebních nástrojů. Z lebek také pijí a je to vše proto, aby si stále připomínali smrt a oddávali se s menší chutí světským věcem, jak se dozvěděl od lamy, králova bratra.

Tibetský buddhismus považuje za pokřivenou formu křesťanství. Rovněž komentuje přítomnost symbolu kříže v těchto vzdálených krajinách. Zlatníci v Caparangu, kteří pocházeli pravděpodobně z Nepálu, Páterovi potvrdili, že viděli symbol kříže ve svých zemích.¹¹³

S horlivostí se Andrade s lamy pouští do náboženských pří a s oblibou v dopisech poukazuje na věci proti selskému rozumu. Neodpustí si při každé příležitosti zdůraznit, že ve všech případech byli lamové vždy doběhnuti a zostuzeni. Zabývá se například otázkou, co dělají lamové pro to, aby se dostali do nebe. Král mu odpoví, že se modlí a drží půst. Páter se ovšem

---

108 1.os.pl. Bhutiové nebo též Bhotiové. Identifikoval je Wessels: *Early jesuit...*, s. 52.

109 Pereira užívá jiné transkripce: *tsama*, s. 133.

110 „vapores pesonhentos“ – Pereira, s. 55. Tibetáané se domnívali, že tzv. „horská nemoc“ je způsobená jedovatými plyny pocházejícími z vysokohorských rostlin.

111 „Jogues“ Pereira - s. 49.

112 „abominaveis, e redicolos.“ - Pereira, s. 49.

113 Šlo s největší pravděpodobností o svastiku.

podivuje, že jde o půst, při kterém se jí.¹¹⁴ Zdůrazňuje význam a oblibu pití čaje.¹¹⁵

Dále komentuje skutečnost, že lamové po smrti setrvávají v meditační pozici, a pokud nepřepadnou ani na jednu, ani na druhou stranu, je to důkazem velké dobroty a ctnosti. Andrade má na věc jiný názor. Vysvětluje, že v Tibetu je šest nebo sedm měsíců v roce velká zima (např. není nutné konzervovat maso, ale na druhé straně je těžké sloužit mši se zmrzlým mešním vínem), a proto těla lamů zmrznou a zůstanou ve stabilní pozici, nikoliv z důvodu svatosti.

V mnoha dalších případech Andrade znovu a znovu opakuje, že mu nikdo, ani lamové, nebyl schopen vysvětlit význam buddhistických zvyků, modliteb a rituálů. Jako první Evropan nám Andrade přináší informaci o proslulé mantře *Óm mani padmé húm*, se kterou se setkával na každém kroku. Ani zde mu nikdo nebyl schopen vysvětlit, co slova znamenají. Kladu si otázku, do jaké míry zde hrála roli jazyková bariéra, i když Andrade jasně říká, že to vůbec nevěděli.¹¹⁶ Tak dlouho se vyptával lamů na význam této mantry, až jim navrhl svůj.¹¹⁷

Největších nepřesností se Andrade dopouští, jakmile se začne pouštět do srovnávání buddhismu s křesťanstvím. Svatou Trojici srovnává se Třemi klenoty¹¹⁸ buddhismu. Nejvíce zavádějící je jeho popis prostředního z klenotů, který nazývá *Chô conjoe*¹¹⁹ a popisuje jej jako velkou knihu, kterou lamové nosí neustále u sebe jako jistý druh „tibetské bible“. Ve skutečnosti se jedná o mnohem abstraktnější pojem Buddhova učení, tedy *dharmy*, které by se do jedné knihy nevešlo. Andradeho omyl o Svaté Trojici opravil až Desideri.

Nelze zmínit úplně všechny Andradeho poznatky, neboť se v Tibetu aktivně zajímal o mnoho různých otázek, zejména náboženského charakteru. Zkoumal například tajemství reinkarnace, léčitelské praktiky lamů a rituály vyhánění zla. Zájemce o detailnější informace

---

114 Jeden z druhů půstu, který Andrade popisuje, se jmenuje *Nhenâ* (Tib. *Ñenâ*; Wylie: *bsnyen gnas*). Podle něj jde o běžný půst (pt. *jejum ordinario*), který spočívá v tom, že v druhé polovině dne se vynechají masité pokrmy. Ovšem ve skutečnosti je to laická forma „půstu“ při které se dodržuje osm pravidel: 1. Nezabíjet, 2. nekrást, 3. vystříhat se pohlavního styku, 4. nelhat, 5. vystříhat se omamných látek, 6. vystříhat se zpěvu a tance, 7. nejíst po poledni, 8. neužívat vysoké sedátko a postel.

115 Tib. *dža* (Wylie: *ja*). V Tibetu se tradičně pije máslový čaj. Později se pro něj vyvinulo označení „tibetský čaj“ (Wylie: *bod ja*), aby se odlišil od jiných, importovaných druhů čaje.

116 „Perguntej mais a este Lamâ, que queria dizer este: *Om mani patmeonri*, nem elle soube, nem outros a quem fiz esta mesma pergunta (...)“. Překl.: „Zeptal jsem se ještě toho lamy, co znamená *Óm mani padme húm*. Nevěděl to ani on, ani jiní, kterým jsem položil stejnou otázku.“ - Pereira, s. 103.

117 „Pois como assim rezaís como papagaios sem saberdes o que dizeis? ora (sic) ja que não sabeis eu uolo direj: *Om mani patmeonri*, quer dizer: *Conjô sumbo ga dipâ tâ e Rô*. Senhor, perdoaime meus peccados; (...) Acodio o Irmão del Rey, assim he como o Padre diz, estas palavras quero dizer: perdoajme, Senhor, meus peccados;“. Překl.: „Jak se jen můžete takhle modlit jako papoušci aniž byste věděli, co říkáte? Podívejte, jelikož nevíte, tak já vám to povím: *Om mani patmeonri* znamená: *Conjô sumbo ga dipâ tâ e Rô*. Pane, odpusť mi mé hříchy; (...) I odvětil králův bratr, je to tak, jak říká Páter, tato slova znamenají: odpusť mi, Pane, mé hříchy.“ - Pereira, s. 103.

118 Tib. *končhog sum* (Wylie: *dkon mchog gsum*).

119 Tib. *čhō končhog* (Wylie: *chos dkon mchog*).

tohoto druhu odkazují zejména na jeho druhý dopis.

D

I M A G E M
D A
V I R T U D E
EM O NOVICIADO DA COMPANHIA
D E
J E S U S
DO REAL COLLEGIO DO ESPIRITO
Santo de Evras do Reyno de Portugal.
*Na qual se contém a fundação desta Santa Casa, vida de seu
Fundador, & mais servos de Deus, que nella, ou foram
Mestres, ou Discipulos.*
OFFERECIDA
A' VIRGEM SENHORA
D O S
M A R T Y R E S
NA SUA DEVOTISSIMA IMAGEM, QUE SE VENERA
na Capella grande do Santo Noviciado de Evras, copia da que
pintou S. Lucas.
PELO PADRE ANTONIO FRANCO
da Companhia de JESVS, que foy No-
viço, & Mestre na mesma Casa.

*Deo Sponsio da
Mado 1717
Lino*

*1717 da Comp. de Evras
de 1717
J. Casati*

L I S B O A,
Na Officina Real DESLANDESIANA.
M.DCCXIV.
Com todas as licenças necessarias.

Digitized by Google

Obr. 5. Titulní strana *Imagem da virtude em o noviciado da Companhia de Jesus*, 1717.

7. António de Andrade v krásné literatuře a ve výtvarném umění

S respektem o Andradem mluví rakouský horolezec Heinrich Harrer ve svém bestselleru *Sedm let v Tibetu*. Sděluje nám, že zbytky kostela, jež nechal Andrade nechal v 17. století vybudovat, se jim nepodařilo najít. Caparang popisuje jako malé městečko uprostřed suché pustiny, navíc nepřátelské k cizincům. Solidárně dodává, že si dovede představit, jak těžko se tam asi otec António prosazoval.¹²⁰

Albuquerque zařadil do příslušné kapitoly v *Navegadores...* hned dva Andradeho portréty. Reprodukcí toho prvního získal z portugalské Akademie věd. Druhý portrét je reprodukce té samé rytiny, kterou použil ve svém biografickém slovníku Tanner. Vznikla podle předlohy českého barokního výtvarníka Karla Škréty.¹²¹

V padesátých letech dal jeho příběh v Portugalsku dokonce vzniknout komiksu.¹²²

Obr. 6. Příběh Antónia de Andrade v portugalském komiksu z padesátých let.

120 H. Harrer. *Sedm let v Tibetu*. Praha: Ivo Železný, 1998, s. 36 - 37.

121 Albuquerque ovšem ilustraci převzal z díla *Fasciculus e Japonicis*.

122 As grandes viagens portuguesas - O mistério do Tibet. *Cavaleiro Andante*, Lisboa, č.1 (5/1/1952) a 19 (10/5/1952). [online]. [cit. 2011-07-25]. Dostupné z: <http://quadrinhos.blogspot.com/2008/06/histrias-esquecidas-17-o-mistrio-do.html>.

8. Závěr

Celková úspěšnost křesťanských misí v nitru Asie byla slabá a výsledky mizivé. Misionáři byli často vykázáni, vězněni nebo dokonce zabiti a ti, kteří přežili, mnohdy neměli s misí úspěch. Těchto hrdinských kousků byli schopni pouze proto, že potlačili sami sebe a vše dělali ve jménu slávy Boží. S odstupem času vidíme, jak dalece jejich význam přesahuje původní záměry. Nikdo tehdy pravděpodobně netušil, že dokumenty dochované z jezuitských cest a misí budou jednou studovány laiky a že budou oceněny jako svědectví o orientálních kulturách z první ruky.

António de Andrade se proslavil jako první misionář v Tibetu a také první Evropan, který o této zemi zanechal podrobnější písemnou zprávu. Jeho písemné záznamy jsou ceněny jako nejdůležitější pramen informací o socio-politické situaci v jím navštívených oblastech z první poloviny 17.století. Založil misii, která fungovala po dvě století, což se dá považovat v zemi jako je Tibet, za obrovský úspěch. Zvláště v dnešním světle se jeho práce jeví jako důležitý článek v historii objevů ve střední Asii. Jistě mi nepřísluší stanovit, do jaké míry Andrademu náleží titul objevitele, ale chtěla bych alespoň zrekapitulovat všechna jeho dílčí prvenství jako Evropana: přechod Himalájí, popis himalájských Bhutiů, objev Alaknandy, nejdůležitějšího přítoku Gangy, transkripce pravděpodobně nejproslulejší mantry buddhismu a výstavba prvního křesťanského kostela v Tibetu (pokud víme, i posledního). Toto posledně jmenované vítězství je také jediné, o které se aktivně snažil. Zbytek je jakýmsi vedlejším účinkem jeho evangelizační snahy, vyvíjené s doslova renesanční všestranností.

I přes nezdar jeho misie se Andrade stal jedním z modelových příkladů pro mladé jezuitu v celém tehdejší světě. Ippolito Desideri byl de facto jeho přímým nástupcem, který byl do Tibetu vyslán s úkolem obnovit misii v Caparangu. Asi se nechal inspirovat Andradem.¹²³ Jak užitečné se ukázalo být, že se místo toho dostal do Lhasy, není třeba rozebírat.

Věřím, že tyto rané informace o Tibetu a jeho náboženství budou historiky a badateli nadále kriticky zkoumány. Také bych si velice přála, abych nebyla poslední, kdo se Andradem pokouší v Čechách zabývat. Doufám, že se dočkáme vydání jeho dopisů i v českém jazyce.

---

¹²³ Desideri, s. 9 (předmluva J. Kolmaše).

9. Chronologický přehled událostí¹²⁴

1562	Bento de Góis se narodil ve Vila Franco do Campo na ostrově São Miguel na Azorech.
1580	António de Andrade se narodil v Oleiros, okres Castelo Branco, provincie Beira Baixa. ¹²⁵
1583	Počátek mystické fáze Benta de Góise. První vstup do Tovaryšstva Ježíšova.
1586 - 88	Bento de Góis vede dobrodružný život. Pracuje v přístavu Ormus. Cestuje s obchodní karavanou z Persie po arabských zemích a dostává se až na Cejlon.
1588	Bento de Góis vstupuje podruhé do Tovaryšstva Ježíšova.
15. prosince 1596	Andrade nastupuje do jezuitské koleje v Coimbre.
1597	Založen noviciát v Lisabonu. Novicové posláni z jihu z Évory a ze severu z Coimby (mezi nimi i bratr António de Andrade).
22. dubna 1600	Záhy po dokončení noviciátu odjíždí Andrade lodí São Valentim do Indie, společně s dalšími devatenácti jezuita a Airesem de Saldanhou, který jede převzít funkci místokrále Indie.
22. října 1600	Andradeho příjezd do Kočína na jihozápadě Indie.
?	Andrade pokračuje ve studiu na koleji São Paulo v Góji pod vedením Otců z Tovaryšstva Ježíšova až do vysvěcení na kněze. Vyslán do Mughalské misie ve městě Ágra.
29. října 1602	Bento de Góis, pověřen Airesem de Saldanhou, nastupuje cestu z Ágry do Kataje.
1602 - 1605	Góisova cesta. Vedla přes dnešní Pákistán a Afgánistán až do Číny.
1604	Góisův dopis z Jarkandu (Čína).
Vánoce? 1605	Bento de Góis přijíždí do Su-čou. První dopis Riccimu do Pekingu.
Velikonoce 1606	Druhý dopis P. Matteovi Riccimu.
11. dubna 1607	Bento de Góis umírá v Su-čou (Čína).
30. března 1624	Již jako představený Mughalské misie odjíždí Andrade z Agry spolu s bratrem Manuelem Marquesem.
? 1624	Andrade a Marques se v Dilí připojují k poutníkům putujícím do chrámu v Badrináthu s úmyslem pokračovat dále sami až do Tibetu.

¹²⁴ Zdrojem tohoto přehledu jsou zejména *O descobrimento do Tibet* Estevese Perreiry a Wesselsův přehled v *Early jesuit travellers in Central Asia*.

¹²⁵ Viz pozn. 44.

poč. srpna 1624	Příjezd do Caparangu.
poč. listopadu 1624	Návrat do Ágry.
8. listopadu 1624	První dopis, kde P. António popisuje úspěchy své první cesty. Adresát: Provinciál André Palmeiro v Góji.
17. června 1625	Počátek druhé výpravy do Caparangu (po obdržení pověření nadřízených z Góje) v doprovodu P. Gonçala de Sousy a bratra Manuela Marqueše.
28. srpna 1625	Příjezd do Caparangu.
12. dubna 1626	Položení základního kamene prvního křesťanského kostela v Tibetu.
květen n. červen 1626	Příjezd pomocných sil do Caparangu.
15. srpna 1626	Druhý dopis, kde otec António detailně popisuje přijetí na dvoře, založení misie a stavbu kostela v Caparangu. Adresát: otec Mucio Vitelleschi, generál Tovaryšstva Ježíšova.
1626	V Lisabonu poprvé vychází <i>Novo Descobrimento do Gram Catayo, ou reinos de Tibet</i> .
? 1629	Návrat Andradeho do Góje.
1630	Revoluce v Caparangu.
	Andrade již sídlí v Góji ve funkci provinciála Tovaryšstva Ježíšova v Indii.
4. února 1633	Andradeho dopis, ve kterém se zabývá konverzí tibetského obyvatelstva. Z tohoto dopisu víme, že Andrade vyslal v roce 1631 do Tibetu čtyři duchovní. Dopis byl napsán v Góji, adresátem je generál Tovaryšstva Ježíšova v Římě.
1633	Rektor jezuitské koleje v Góji (po skončení mandátu provinciála).
20. srpna 1633	Stává se vyslancem Svatého oficia v Góji.
19. března 1634	Uprostřed přípravy odjezdu do Tibetu (spolu s šesti duchovními) umírá v Góji. Existuje podezření na otrávení.
červen n. červenec 1635	Výprava F. Coresmy do Caparangu. Provinciálovi v Góji podává hlášení v několika dopisech.
léto 1640	P. Malpichi a bratr Marques jsou po překročení hranic do Tibetu uvězněni. Malpichimu se podaří uprchnout.
1641	Marques stále vězněn v Caparangu. ¹²⁶
od 1650	Chybějí zprávy o tibetské misii.

¹²⁶ Pereira na s. 15 píše, že bratr Manuel Marques v Caparangu pokračoval ještě v roce 1942 (avšak neví se, jestli zde pobýval celou dobu od roku 1625).

10. Résumé

10.1 Résumé v češtině

Pokud je mi známo, tématem cesty Antónia de Andradeho se zatím v českém jazyce nikdo, kromě několika zmínek v historiografických publikacích a časopisových člancích, nezabýval. Hlavním cílem této práce je českému čtenáři toto zajímavé téma představit a vysvětlit, v čem spočívala objevitelská role P. Antónia.

Jako první Evropan přešel tento portugalský jezuita přes Himálaj a založil v Tibetu první misijní stanici. Každý takový počín je ovšem ovlivněn svými historickými okolnostmi. Proto bylo nutné nejprve Andradeho cestu zasadit do širšího kontextu historie objevů střední Asie. Snažila jsem se ukázat, jak důležitým článkem je jeho odkaz v sérii objevných výprav, jež byly do nitra Asie uskutečňovány již od počátku středověku. Při té příležitosti jsem se stručně dotkla otázky komu z Evropanů náleží primát prvního návštěvníka Tibetu.

Podrobněji jsem se věnovala rozboru pramenů, tj. dopisů, které po sobě v souvislosti s misii v Tibetu P. Andrade zanechal. Při své práci jsem vzala v úvahu všechny důležité odborné komentáře, které jsou mi známy. Stěžejní materiálem mi byla historická studie Franciska Marii Estevese Pereiry z roku 1921, *O descobrimento do Tibete* která také obsahuje tři Andradeho dopisy v úplném znění.

K úplnému pochopení obsahu Andradeho korespondence je potřeba mnohem více, než jen znalost portugalštiny, neboť jejich obsah je mnohvrstevný. Domnívám se, že k jejich vědeckému rozboru je třeba příslušných znalostí z oblasti religionistiky, orientalistiky, historie a geografie. S pomocí dostupné sekundární literatury jsem se proto postupně těmito jednotlivými aspekty zabývala. Nejprve jsem provedla syntézu dostupných informací o životě P. Andradeho, jeho církevní kariéře a misijních úkolech. Samostatnou kapitolu jsem věnovala cestě do Tibetu přes Himálaj a s ní související odborné polemice. Poté jsem se věnovala první misijní stanici v Tibetu, jejíž existence měla krátký, ale intenzivní průběh. Nebylo možné vyjmenovat všechny poznatky o Tibetu a jeho náboženství, které P. António jako první nasbíral, vybrala jsem proto alespoň ty nejzajímavější. Poukázala jsem na některé jeho kuriózní názory ohledně orientálních kultur a upozornila na některé dnes již překonané interpretace tibetského buddhismu.

V závěru práce jsem zhodnotila výsledky Andradeho misijní činnosti a jeho objevitelský přínos. Mým hlavním záměrem však bylo vůbec upozornit na to, že takové

dokumenty jako jsou jeho dopisy existují a že na jejich studium nestačí pouze znalosti z oboru portugalistiky. Snad to případné zájemce o tuto tematiku neodradí. Naopak doufám, že jim taková výzva bude inspirací.

10.2 Summary in English

To the best of my knowledge, the topic of António de Andrade's journey has not been dealt with in Czech language so far (apart from several references made in historiographical publications and articles). The main objective of this thesis is to introduce this interesting topic to Czech readers as well as explain of what consisted Andrade's role as a discoverer.

As a first European he crossed the Himalayas and set up the first missionary station in Tibet. This kind of enterprise is, however, always subject to its historical circumstances. Firstly, it was therefore necessary to place Andrade's voyage in the broader context of the history of discoveries in Central Asia. I have been trying to show what an important link his legacy forms in the series of explorational journeys in Central Asia that had been carried out since the early Middle Ages. I used this opportunity to briefly touch the question of which European can claim the primacy as the first visitor of Tibet.

I have studied the historical sources in detail, namely the letters that Father Andrade left and that are related to the tibetan mission. During my work I took into account all of the important experts' commentaries that are known to me. As the fundamental material I took the historical study *Discovery of Tibet* of F. M. Esteves Pereira from 1921 that also includes three of Andrade's letters in full.

To fully understand Andrade's correspondence, much more is needed than just a knowledge of Portuguese, because of their multilayered contents. I believe that for their scientific analyses it is necessary to have relevant knowledge from the fields of religious studies, oriental studies, history and geography. With the help of available reference literature I therefore engaged in all of these particular aspects. Firstly I made a synthesis of available information about Andrade's life, his ecclesiastical career and missionary tasks. A separate chapter was dedicated to the journey to Tibet over the Himalayas and the related polemics of experts. Then I followed the fates of the first missionary station in Tibet, whose existence was short but intense. It was not possible to name all of the findings about Tibet and its religion that Father António gathered as the first one, so I selected as least the most interesting ones. I pointed at some of the quaint views regarding oriental cultures and I pointed out some now obsolete interpretations of tibetan buddhism.

As a conclusion I evaluated the results of Andrade's missionary activities and his contribution as a explorer. My main intention, however, was to possibly draw attention to the existence of such documents as his letters are. In order to study them one must have at

disposal more than a mere knowledge from the field of Portuguese studies. Hopefully this will not discourage those possibly interested in this topic. On the contrary, I expect such a challenge to be inspirational.

11. Seznam literatury

Prameny

ÁGUAS, Neves. *Viagens na Asia Central em Demanda do Cataio: Bento de Goes e António de Andrade*. Lisboa: Publicações Europa - América, 1988.

ALBUQUERQUE, Luís de. *Notícias da China e do Tibete*. Lisboa: Publicações Alfa, 1989.

ANDRADE, António de. *Novo Descobrimento do Gram Catayo, ou Reinos de Tibet/ pello Padre Antonio Andrade da Companhia de Jesu, Portugez, no Anno de 1624*. Lisboa: Mattheus Pinheiro, 1626. [online]. Dostupné v depozitáři Portugalské národní knihovny [RES. 6619 P.]. < <http://purl.pt/13822>>

FRANCO, António, S.J. . *Imagem da virtude em o noviciado da Companhia de Jesus, na corte de Lisboa em que se contem a fundaçam da caza & os religiosos da virtude, que em Lisboa forão noviços.../pello P. Antonio Franco da Companhia de Jesu noviço, que foy na mesma caza*. Coimbra: no real Collegio das Artes da Companhia de Jesu, 1717. [online]. [cit. 2011-07-19] Dostupné na: <<http://books.google.com/>>.

PEREIRA, Francisco Maria Esteves. *O descobrimento do Tibet pelo P. Antonio de Andrade*. Coimbra: Imprensa da Universidade, 1921.

TANNER Mathias, S.J. . *Die Gesellschaft Jesu biss zur Vergiessung ihres Blutes wider den Goetzendienst, Unglauben und Laster*. Prag, 1683.

Sekundární literatura

ALBUQUERQUE, Luís de. *Navegadores, Viajantes e Aventureiros Portugueses, Séculos XV e XVI, Vol 2*. Lisboa: Caminho, 1987.

CASTELO BRANCO, Fernando. *Aspectos da Vida e da Obra do Explorador do Tibete Padre António de Andrade*. Lisboa: Instituto de Investigação Científica Tropical, Centro de Estudos de História e Cartografia Antiga, 1985. In: Actas II, Seminário Internacional de História Indo-Portuguesa, s. 503 - 511.

DESIDERI Ippolito. *Cesta do Tibetu*. Praha: Argo, 2001.

FRANCKE, August Hermann. *Antiquities of Indian Tibet, Vol. II, The Chronicles of Ladakh and Minor Chronicles*. Calcutta: Superintendent Government Printing, 1926.

HARRER, Heinrich. *Sedm let v Tibetu*. Přel. Arnošt Černík. Vyd. 2. Praha: Ivo Železný, 1998.

- JINDROVÁ, Jaroslava – PASIENKA, Antonín. *Portugalsko-český slovník*. Praha: Leda, 2005.
- KLÍMA, Jan. *Dějiny Portugalska v datech*. Praha: Libri, 2007.
- KOLMAŠ, Josef. *Tibet: Dějiny a duchovní kultura*. Přel. Josef Hajný. Vyd. 2. Praha: Argo, 2004.
- Odorik z PORDENONE. *Z Benátek do Pekingu a zpět. Setkávání na cestách Starého světa ve 13.-14.století*. Praha: Filosofia, 2008.
- Oldřich, Čech z PORDENONE. *Cesta do říše Velkého chána (1316 - 1330). Popis východních krajů světa*. Praha: Kvasnička & Hampl, 1998.
- PINTO, Fernão Mendes. Putování. In: *Objevné cesty do Afriky a Asie*. Přel. Luděk Kult. Praha: SNKLU, 1966.
- SERRÃO, Joaquim Veríssimo. *História de Portugal, Volume IV, Governo dos Reis Espanhóis (1580 - 1640)*. Lisboa: Editorial Verbo, 1979.
- WESSELS, Cornelius. *António de Andrade, S.J., viajante no Himalaia e no Tibete (1624 - 1630)*. Z holandštiny přel. A. R. Gonçalves Viana. Lisboa: Sociedade de Geographia de Lisboa, 1914.
- WESSELS, Cornelius. *Early Jesuit travellers in Central Asia*. New Delhi: Asian Educational Services, 1992.

Elektronické zdroje:

- POLO, Marco. *The travels of Marco Polo*. New York: Modern Library, 2001. [online]. [cit. 2011-07-11]. El. zdroj v databázi Národní knihovny ČR [002084092]. <<http://nkp.cz/>>.
- ROZEHNALOVÁ, Jana. První misionáři v Tibetu. *Tibetské listy*, zima 2003, č. 22. [online]. Dostupné na: <<http://www.tibinfo.cz/clanek.php?id=444>>.